

OTDK-dolgozat

2023

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
ÁLLAMTUDOMÁNYI ÉS NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK KAR

**MAGYARORSZÁG ÉS LENGYELORSZÁG SZUB-SZAHARAI AFRIKA-STRATÉ-
GIÁI AZ EURÓPAI UNIÓS CSATLAKOZÁST KÖVETŐEN**

**THE SUB-SAHARAN AFRICA-STRATEGIES OF HUNGARY AND POLAND AFTER
THE ACCESSION INTO THE EUROPEAN UNION**

Fetter Bálint

Konzulens: Dr. habil. Pásztor Szabolcs

Kézirat lezárásának dátuma: 2021. 12. 14.

Tartalomjegyzék

1.ABSZTRAKT	1
2.ALAPVETÉS.....	1
3. MÓDSZERTAN	3
4.MAGYAR AFRIKA-STRATÉGIÁK AZ ÁLLAMSZOCIALIZMUS IDEJÉN	4
4.1. MAGYARORSZÁGI AFRIKANISTÁK	5
4.2. JELENTŐSEBB GAZDASÁGDIPLOMÁCIAI LÉPÉSEK.....	6
5.A POSZTKOMMUNISTA MAGYARORSZÁG AFRIKA-STRATÉGIÁI	8
5.1. A HUNGARY HELPS PROGRAM.....	11
5.2. KULTURÁLIS NAGYKÖVETEK.....	14
5.3. A DÉLI NYITÁS POLITIKÁJA	16
6. LENGYELORSZÁG AFRIKA-STRATÉGIÁI AZ ÁLLAMSZOCIALIZMUS IDEJÉN	17
6.1. LENGYELORSZÁGI AFRIKANISTÁK	17
6.2. JELENTŐSEBB GAZDASÁGDIPLOMÁCIAI LÉPÉSEK.....	18
7. A POSZTKOMMUNISTA LENGYELORSZÁG AFRIKA-STRATÉGIÁI	20
7.1. KAPCSOLATÉPÍTÉSEK ÁLLAMI SZINTEN	24
7.2. OKTATÁSÜGYI-ÉS INTÉZMÉNYI FEJLESZTÉSEK	26
7.3. A TUSK-KORSZAK STRATÉGIAI ÖRÖKSÉGE	27
8. AZ AFRIKA-POLITIKÁK KOMPARATÍV MEGKÖZELÍTÉSE	29
8.1. AZ INTÉZMÉNYI INFRASTRUKTÚRA ÉS AZ ÁRUFORGALOM ÖSSZEFÜGGÉSEI	29
8.2. AZ EGYÜTTMŰKÖDÉSEK SOFT-POWER ASPEKTUSAI	32
9. RIVÁLISOK A TÉRSÉGBEN: HOGYAN ALAKUL A RÉGIÓ SORSA?	35
10. ZÁRÓ GONDOLATOK.....	38
IRODALOMJEGYZÉK	40
MELLÉKLETEK.....	I

TÁBLÁZAT- ÉS DIAGRAMJEGYZÉK

1.Diagram: A Magyarország és a Szub-szaharai Afrika közötti teljes export-, valamint import forgalom alakulása 2013-tól 2019-ig.....	10
2.Diagram: Az SSA-val lebonyolított teljes magyar kereskedelem értékének (teljes export/import) országok szerinti megoszlása.....	11
3.Diagram: A Hungary Help támogatási összegeinek éves megoszlása.....	14
4.Diagram: A hazánkból Angolába áramló teljes áruforgalom teljes export értékének alakulása.....	16
5.Diagram: Az RSA-ból származó teljes lengyel import értékeinek alakulása az évezred végéhez közeledve.....	20
6.Diagram: A Nigériát célzó teljes lengyel áruforgalom teljes export/import értékeinek alakulása.....	26
7.Diagram: A 2019-es év teljes Szub-szaharai Afrikát célzó áruforgalmának alakulása Magyarország és Lengyelország viszonylatában.....	31
1.Táblázat: A 2019-es év jelentősebb humanitárius szerepvállalásai az SSA-ban.....	13
2.Táblázat: Magyarország és Lengyelország külképviseletei a különböző SSA-államokban.....	29

1.ABSZTRAKT¹

A dolgozat célja, hogy a történelmi előzmények, valamint a közelmúlt eseményeinek alapos vizsgálatán keresztül összehasonlítsa Magyarország és Lengyelország Szub-szaharai Afrika-stratégiáit a 2004-es európai uniós csatlakozást követően, melyek középpontjában a régió országai közül főként Nigéria, Angola, illetve a Dél-Afrikai Köztársaság (RSA) állnak. Kutatásom alapjait a Visegrádi Együttműködés két tagállamának külpolitikái biztosítják, azokon belül is a különböző gazdaságdiplomáciai lépések. Konklúzió gyanánt az kerül megfogalmazásra, hogy az említett országok közül melyik rendelkezik eredményesebb Afrika-politikával, illetve, hogy Európa képes lehet-e a világ nagyhatalmaival versenyre kelve biztosítani jelenlétét a déli kontinensen.

Kulcsszavak: Szub-szaharai Afrika; Visegrádi Együttműködés; Európai Unió; Gazdaságdiplomácia

2.ALAPVETÉS²

A nemzetközi kapcsolatok formálásának minden bizonnyal legrelevánsabb eszközei közé sorolandók az egyes államok által létrehozott *külpolitikák*, melyeken keresztül az országok saját érdekeiket képviselhetik, illetve védelmezhetik a nemzetközi környezetben. A külpolitika alkotás nélkülözhetetlen a nemzetközi viszonyok számtalan- így például katonai, kereskedelmi és kulturális- dimenziójának eredményes működtetéséhez.³ Az eddigiek alapján kijelenthetjük, hogy konzekvensen megformált külügyi stratégiák nélkül az államok elveszíthetik pozíciójukat és presztízsüket, valamint érdekérvényesítési képességüket a globális környezetben. Ez a ténymegállapítás napjainkban hatványozottan érvényes. Már most, a XXI. század első felében is jól látható, hogy a *transznacionalizáció* nyomán komoly változások mentek végbe a világ gazdaságban. Mező Júlia (2012) meglátása alapján a fejlett országok folyamatosan növekvő energiaszükségleteik kielégítése céljából, ez idáig feltérképezetlen nyersanyag lelőhelyek után kezdtek kutatni, melyek nagyrészt a fejlődő országokban találhatóak. A kontinensek közül Afrika ad otthont a legtöbb fejlődő gazdaságnak, az irányába támadt minden korábbinál intenzívebb érdeklődést részben az említett energiaéhség indokolja. A jelenkor politikai nagyhatalmai közül elsőként Kína ismerte fel, hogy

¹ A fejezet a szerző azonos című TDK dolgozatán alapul

² A fejezet a szerző azonos című TDK dolgozatán alapul

³ Ahmed, J. (2020). The theoretical significance of foreign policy in international relations-An analyses. *Journal of Critical Reviews*, 7(2), 707-792. (2.;4.;6. oldal) (letöltés ideje: 2021.10.07 -12:24)

növekvő lélekszáma okán a jövőben nem áll majd rendelkezésére saját határain belül a folyamatos gazdasági gyarapodáshoz elegendő mennyiségű olaj és ásványkincs. Mindezek biztosítása tehát kizárólag importálás útján lehetséges. Kína a X. századtól kezdve folyamatosan kereskedett Afrikával, a közel ezeréves múlta visszatekintő áruforgalom pedig megalapozta a felek közötti jó viszonyokat.⁴ A kelet-ázsiai óriás kapcsolatépítési törekvéseit látva mind az Amerikai Egyesült Államok, mind pedig Európa igyekezett felzárkózni Kínához, megerősíteni együttműködéseit Afrikával, pontosabban annak a Szaharától délre eső részével, a *Szub-szaharai Afrikával* (SSA). A régió ezáltal a közelmúltban a nemzetközi viszonyok rendszerében minden eddigénél nagyobb relevanciára tett szert.

A közbeszédben róla alkotott kép, Afrika megítélése igen hullámmónak mutatkozott az évek során. 1960 után- főként a gyarmatok függetlenedésének hatására - a kontinens iránt érdeklődő kutatók, politikai szereplők, sőt maguk az afrikai emberek is pozitívan tekintettek a jövőbe. Hitték, hazájuk képes lehet, ha utolérni nem is, de felzárkózni az európai életszínvonalhoz. Ez a felfogás az úgy nevezett „*afro-optimizmus*”, melyből törvénytörően következik, hogy az érme másik oldalán létezik „*afro-pesszimizmus*” is, amely jóval kilátástalabbnak ítéli a déli földrész helyzetét. A két perspektíva ciklikusan váltakozik, egyszer az egyik, másszor pedig a másik bizonyul dominánsabbnak. Ugyanakkor Tarrósy István, a Pécsi Tudományegyetem Afrika Kutatóközpontjának vezetője szerint a legideálisabb megközelítés az „*afro-realizmus*”, amely a két említett álláspont kvázi szintéziseként értendő. Ezáltal magába foglalja azokat a reális lehetőségeket és kihívásokat, amiket elemezve korhű és hiteles ábrázolást kaphatunk Afrika aktuális helyzetéről.⁵ Afrika ásványkincsekben és nyersanyagokban bővelkedő földrész, így aligha meglepő, hogy az Európából, illetőleg az Egyesült Államokból származó multinacionális vállalatok és Kína között már az előző évezred végén komoly konkurenciaharc alakult ki az afrikai piacok megszerzéséért. A gazdasági versengés pedig kéz a kézben járt a politikai rivalizálással. Így válhatott Afrika a globális hatalmi kérdések szempontjából kulcsfontosságú színterré, amellyel a XXI. század során folyamatosan számolni szükséges.⁶

⁴ Veronika, Mező Júlia. "Kína Afrika-politikája: minden mindegy?" *A TDK világa*: 305.(2-4. oldal) (letöltés ideje: 2021.10.07- 16:02)

⁵ Dr. Tarrósy István: Afrika- Mítosz és valóság c. előadása alapján (<https://www.youtube.com/watch?v=PBTvpPAtf6g>)

⁶ Marshall, Tim." A földrajz fogságában. Tíz térkép, amely mindent elmond arról, amit tudni érdemes a globális folyamatokról." Park Könyvkiadó, Budapest, 2021. (V. fejezet, 168. oldal) (fizikai formátum)

3. MÓDSZERTAN⁷

Dolgozatomban a fentebb bemutatott kontextus mentén szeretném összehasonlítani a Visegrádi Együttműködés két államának (Magyarország és Lengyelország) a Szub-Szaharai Afrikával való együttműködési stratégiáit az Európai Unióhoz való csatlakozást követően. Bemutatásra kerül továbbá, hogy a szocialista berendezkedéshez viszonyítva mennyire voltak eredményesek ezen politikák. A kutatás tematikáját napjaink fokozatosan globalizálódó világképén túl a két közép-kelet-európai (CEE-Central and Eastern Europe) állam számos, múltbéli együttműködése, hasonló értékrendje és folyamatos partneri viszonya is indokoltá teszi. Napjainkban Afrika mind kül-és gazdaság, mind biztonságpolitikai tekintetben figyelmet érdemel, Európának törekednie kell a minél kedvezőbb viszonyok kialakítására. Ezen célkitűzés megvalósítása során Magyarország és Lengyelország az események aktív formálójának tekintendők. A 2004-es EU csatlakozástól számítva részt vettek az Unió globális stratégiáiban, ám ezzel egyidejűleg igyekeztek fenntartani kifizetődő szomszédságpolitikákat is. Elmondhatjuk tehát, nem tévesztették szem elől a regionális szövetségek fontosságát, illetve felismerték, hogy az európai uniós tagság komoly hozzáadott értéket jelent az Afrikával való együttműködések felelevenítése során. Főleg azokkal az országokkal érné meg újra definiálni a korábbi partnerségi viszonyokat, amelyekkel hazánk és Lengyelország kifejezetten jó viszonyt ápolt az elmúlt évszázad során (így Nigériával, valamint Angolával), esetlegesen támogatta őket antikoloniális törekvéseik során. Ebben az esetben -a múlt pozitív tapasztalataira építve- kifizetődő gazdaságdiplomáciai kapcsolatok kialakítására volna lehetőség, melyek kikövezheti az utat hazai vállalatok számára az afrikai piacokra való betöréshez. Napjaink bizonytalan gazdasági helyzetében ez hatványozottan indokolt lenne: Magyarországnak és Lengyelországnak is érdekében áll minél szerte ágazóbb kereskedelmi viszonyokat kialakítani, elkerülendő a mérsékelt számú partnerekre épülő gazdaságpolitika veszélyeit. Ahhoz azonban, hogy megérthessük, milyen szempontokat és prioritásokat kell az érintett országoknak az SSA-val való partnerségek újra értelmezése során szem előtt tartaniuk, érdemes egy rövid kitekintés keretein belül elmélyülnünk az afrikai civilizáció történelmében.

⁷ A fejezet a szerző azonos című TDK dolgozatán alapul

Jelentős nyersanyaglelőhelyeinek és piacainak bekebelezése céljából Európa domináns hatalmai az 1860-as években megkezdtek Afrika gyarmatosítását. Ebből a folyamatból leginkább Franciaország profitált, a kontinens északi részeinek bekebelezésével. Akadtak olyan országok is – így Portugália és Spanyolország – melyek kolonizálási tevékenységüket Amerikára fókuszálták, így a franciákhoz viszonyítva lényegesen csekélyebb területeket tudhattak magukénak. A fordulópontot a második világháború vége jelentette, melynek következtében az európai gyarmattartó nagyhatalmak stabilitás, pozíciója – főként jelentős háborús veszteségeik miatt – meggyengült. Ennek következtében megkezdődött a Harmadik Világ függetlenedése: Elsőként Líbia szabadult fel 1951-ben az olasz önkény alól, majd a francia befolyás szűnt meg északon fokozatosan az 1960-as évek során, így Algériában, Marokkóban és Tunéziában.⁸ Elméletileg ugyan Afrika országai már nem számítottak gyarmatoknak, a gyakorlatban viszont nem nélkülözhatték a külföldről érkező befektetéseket, tőkét és szakképzett munkaerőt. Mindezek az Európához viszonyítva elmaradott kontinens gazdasági előmenetelének legrelevánsabb feltételei voltak. A betelepülők azonban gyakran kisajátították a termelés szempontjából legmegfelelőbb területek, ezzel számos esetben éhínségeket okozva. Végül az eltérő érdekek, valamint a különböző nemzetiségek öntudatra ébredése együttesen komoly nézeteltérésekhez, fegyveres konfliktusokhoz vezettek. A folyamatos belső bizonytalanság kedvezőtlen terepet alkotott a külföldi befektetések számára, így az ezredfordulóhoz közeledve Afrika a fejlett országok érdeklődésének periferiájára szorult.⁹ A közép- és kelet európai országok, így Lengyelország és Magyarország számára ez kedvező fordulatnak minősült, hiszen már korábban is igyekeztek stratégiai fontosságú gazdasági és politikai kapcsolatokat kialakítani a frissen függetlenedett afrikai országokkal.

4.MAGYAR AFRIKA-STRATÉGIÁK AZ ÁLLAMSZOCIALIZMUS IDEJÉN¹⁰

Joszif Sztálin 1953-ban bekövetkezett halálát követően Nyikita Hruszcsov töltötte be a Szovjetunió Kommunista Pártjának első titkári pozícióját egészen 1964-ig. Regnálásának időszakára első sorban a szocialista berendezkedés belső reformja, az úgy nevezett *desztalinizáció* jellemző. A kifejezés, szó szerinti jelentésével ellentétben nem a sztálini örökség

⁸ Josephy, A. (1971). *The Scramble for Africa: Berlin Conference of 1884–1885 to Divide Africa*. (Térkép)

⁹ József, Tóth (szerk.): „Világföldrajz.” Akadémiai kiadó, Budapest, 2016 (30. fejezet, 2. rész, 1.1. bekezdés) (nem került letöltésre)

¹⁰ A fejezet a szerző azonos című TDK dolgozatán alapul

teljes felszámolását takarta, sokkal inkább egy új típusú kommunista világbirodalom felépítését. Az újfajta szovjet politikai rendszer markáns részét képezték a különböző Harmadik Világbeli- főként afrikai- országokat célzó együttműködési törekvések. Hruszcsov ráeszmélt, hogy az elődje által kikövezett út egyre kevésbé járható, a nemzetközi izoláció hosszú távon destruktív a Szovjetunióra nézve. Igyekezett tehát új szövetségesekre szert tenni, ezáltal kiszélesíteni birodalma perspektíváit a világpolitikában.¹¹

Lévén a keleti blokk államai számára egészen 1989-ig Moszkva jelentette a legfőbb ideológiai igazodási pontot, nem meglepő, hogy igyekeztek minél hűebben másolni a „fővárosból” érkező mintákat. Így jelenhetett meg ez az újkeletű külpolitikai orientációs irány, ezáltal pedig az Afrikával való kapcsolatkeresés szándéka Magyarországon is. Ráadásul a Kádár-kormány abba a szerencsés helyzetbe került, hogy az általa igazgatni óhajtott Afrika-politikának már volt miből építkezniük: A magyarországi *afrikanisták* tevékenysége remek kiindulási alapként szolgált.

4.1. MAGYARORSZÁGI AFRIKANISTÁK

Magyar László (1818-1864) neve az elsők között merül fel, amennyiben hazánk meghatározó Afrika-kutatóiról van szó. Magyar, mint első európai, aki a kontinens déli területeire (Angola, Kongói Demokratikus Köztársaság) utazott tudományos tevékenységek céljából, 17 éven keresztül élt Angolában. Ottléte során igyekezett megismerni a szub-szaharai térség lakóinak mindennapi életét, szokásait, hitvilágát.

Elmondhatjuk, hogy Afrika varázsa a XIX-XX. századok során még az arisztokrata réteget is megérintette. Gróf Teleki Sámuel (1845-1916) országgyűlési képviselő, elkötelezett afrikanista több expedíción is részt vett, főként az észak-afrikai régióban. 1987-es kezdettel, Teleki leghíresebb utazásának centenáriuma alkalmából egy geológusokból, közgazdászokból, földrajztudósokból és nyelvészekből álló csoport szintén bejárta- nagyjából 6 hónap alatt - a korábban általa megtett útvonalat. Ez volt a *Magyar Tudományos Afrika Expedíció (1987-1988)*, melynek célja a magyarországi Afrikával kapcsolatos tudásanyag bővítése, valamint a térségben fellelhető hazai jelenlét megnövelése volt.

¹¹ Glatz, F. (2006). Desztalinizáció a szovjet zónában. Az apparátusok ellenállnak, 1953-1957. *História*, 28(6-7), 44-49. (1. oldal) (letöltés ideje: 2021.08.13- 11:13)

Napjainkban is érdemes lehet felidézni a régmúlt felfedezőinek, tudósainak munkásságát, hiszen ezek ösztönzően hathatnak a ma élő, a témával foglalkozó kutatók munkájára: Magyar László nyomdokaiban járva 2012 nyarán két magyar fiatal látogatott el Angolába, fejlesztendő az országgal ápoltt bilaterális kapcsolatokat. A XIX. századi afrikanista hagyatéka tehát megújult érdeklődést támasztott a szub-szaharai zónát illetően, amelyből gazdaságpolitikai haszon is származott.¹²

4.2. JELENTŐSEBB GAZDASÁGDIPLOMÁCIAI LÉPÉSEK

Hazánk az 1960-as évektől fogva aktív és független külpolitikát folytatott számos, nagyrészt észak-afrikai állammal. E tekintetben a közép-és kelet európai országok közül a Német Demokratikus Köztársaság (NDK) és Csehszlovákia mellett a legelkötelezettebbnek bizonyult.¹³ A korszak egyik meghatározó alakja Sík Endre, Kádár János külügyminisztere volt, aki Afrikát illetően számottevő tudással bírt. Az általa koordinált, Harmadik Világbéli országokat célzó kormányzati szintű stratégiák hangsúlyos elemeit képezték a *támogatási és segélyezési programok* (melyek az ötéves tervekben is helyet kaptak), valamint a *fejlesztési egyezmények*. Az ilyen és ezekhez hasonló kormányközi megállapodások igazgatására, menedzselésére hívták életre 1962-ben az ún. *TESCO*-t (Technical and Scientific Cooperation). Az említett külkereskedelmi vállalat az 1980-as évekre immáron 57 afrikai országban képviseltette magát. Tevékenysége meghatározó volt főként mezőgazdasági, vízgazdálkodási, területfejlesztési ismeretek átadása és kórházak üzemeltetése terén. Úttörő volt továbbá a magyar technológia és tudás külföldre juttatásában. Ezáltal hozzájárult a hazai vállalatok exportjának növeléséhez, többek között állandó külképviseletek fenntartásával Johannesburgban (Dél-Afrikai Köztársaság) és Kanoban (Nigéria). Közbenjárásával rengeteg magyar vállalat törhetett be az afrikai piacokra- a teljesség igénye nélkül: Az Ikarus, a Globus, valamint a Tungsram-, melyek kiváló minőségű termékeikkel megalapozták Magyarországnak jó hírnevét az egyes régiókban.¹⁴

¹² Tarrósy, I., & Morenth, P. (2013). Global Opening for Hungary: A New Beginning for Hungarian Africa Policy?. *African Studies Quarterly*, 14(1-2), 77-96. (3. oldal) (letöltés ideje: 2021.08.08.-14:41)

¹³ Cibian, S. (2017). *Central and Eastern Europe and Sub-Saharan Africa: Prospects for Sustained Re-engagement*. Chatham House for the Royal Institute of International Affairs. (7. oldal) (letöltés ideje: 2021.04.10-11:01)

¹⁴ Tesco Consulting (<http://www.tescoconsulting.hu/cegunkrol.html>)

A támogatási és fejlesztési partnerségekből adódóan a *kulturális és oktatási kapcsolatok* is formálódni kezdtek: A Magyar Állam 1957 és 1993 között összesen 26 kulturális egyezményt kötött 23 afrikai országgal, melyek közül 18 a szub-szaharai térséghez tartozott. Érdekes tény, hogy noha a különböző internacionális ösztöndíjprogramokra a kölcsönösség elve jellemző, az 1979-ben Angolával, majd 1980-ban Etiópiával kötött megállapodások során kizárólag a magyar fél kínált fel államilag támogatott képzési lehetőségeket.¹⁵ 1979 során összesen 171 afrikai fiatal végezte hazánkban felsőfokú tanulmányait, majd 1970-től 1978-ig 315-en vettek részt posztgraduális tanfolyamokon. Eközben 9 SSA-országban 101 magyar szakember tevékenykedett.¹⁶

A kereskedelmi forgalom élénkítésének tekintetében a külképvisletek szerepe kulcsfontosságú. Mint ismert, a keményvonalas sztálinizmus során Magyarország a szovjet diktátor által megálmodott ideológiai burokból létezett, szegényes külkapcsolati tőkével rendelkezett. Ezeket az éveket ellensúlyozandó a Kádár-kormány nagy elkötelezettséggel igyekezett kontaktusokat létesíteni többek között Latin-Amerikával és Afrikával. Az 1950-es évek végén, a Szabad Európa Rádió értesülései szerint 61 küldöttség volt jelen a fejlődő országokban, melyek a legkülönbözőbb feladatok ellátására voltak hivatottak. Ideértve a busz-forgalom menedzselését Conakry-ban (Guinea), gyárak létesítését Egyiptomban.¹⁷ Az egyes diplomáciai missziók közül kiemelten fontosnak tekintendők az Afrikában létrehozott *konzulátusok és nagykövetségek*, melyek megbízatásai közé tartozott „előkészíteni a terepet” a létesítő állam külső áruforgalmának, befektetéseinek. Emiel Afman és Mathilde Maurel (2007) hipotézise szerint, egy rendeltetés szerűen működő gazdaságpolitikai ügyekkel is foglalkozó intézmény képes lehet hasonló kereskedelemélénkítő hatást kiváltani, mint egy 2-8%-os értékvám (*ad valorem vám*) csökkenés.¹⁸ Ezen a hasonlaton keresztül levonhatjuk a következtetést, hogy a diplomácia több okból kifolyólag is kulcsfontosságú eleme a gazdasági kapcsolatok létesítésének: A politikával szorosan összehangolva segíthet például le-

¹⁵ Gabor, H. (2010). Magyarország Kulturális Egyezményei Afrikai Államokkal (1957-1993). *Iustum Aequum Salutare*, 6, 45. (8-9. oldal) (letöltés ideje: 2021.08.14- 9:48)

¹⁶ Studer, B. (2009). Twentieth Century Communism. *A Journal of International History* [2009].: István Tarósy: Hungarian Foreign Policy towards Africa during Communism and in the post-soviet Era (5-6. oldal) (letöltés ideje: 2021.08.08-14:41)

¹⁷ Mark, J., & Apor, P. (2015). Socialism goes global: Decolonization and the making of a new culture of internationalism in socialist Hungary, 1956–1989. *The Journal of Modern History*, 87(4), 852-891. (2-3. oldal) (letöltés ideje: 2021.08.18- 17:39)

¹⁸ Afman, E. R., & Maurel, M. (2010). 10 Diplomatic relations and trade reorientation in transition countries. *The gravity model in international trade*, 278. (2. oldal) (letöltés ideje: 2021.08.19- 15:48)

bontani az áruforgalom során felmerülő „*rejtett adókat*”. Ezek Dél-Afrika esetében leginkább az alacsony szintű biztonságból- terrorizmus veszélye, fegyver-és embercsempészet - és befektetési bizonytalanságból fakadnak, letörve az exportőrök lelkesedését.¹⁹ A gazdasági kapcsolatok menedzselésében a küldöttségekhez hasonló, sarkalatos szerepet töltenek be az ún. *bilaterális egyezmények*. Gyakorlati hasznukat a következő precedensek szemléltetik: Marokkó és Magyarország 1962 július 17-én kötött megállapodása nyomán bebizonyosodott, hogy utóbbi képes volt jelentős mértékben megnövelni éves kereskedelmi volumenét elektronikai eszközök, Tungstam izzók és szövetek exportjára támaszkodva, míg ezzel párhuzamosan trópusi gyümölcsöket, egyéb élelmiszereket és érceket importált. Egy másik, 1963 decemberében, Guineával kötött együttműködési szerződés főként gyógyszer, illetve könnyű- és nehézipari termékek- ideértve például az autóalkatrészeket- kereskedelmére fókuszált.²⁰

5.A POSZTKOMMUNISTA MAGYARORSZÁG AFRIKA-STRATÉGIÁI²¹

Az imént körbejárt, gazdasági és diplomáciai aspektusokból összetevődő kapcsolatépítési folyamat az 1990-es évek elején végbement európai demokratizálódási hullám következtében nagy mértékben visszaszorult. A rendszerváltozást követő „*back to Europe*” mentalitás Magyarország voltaképpeni kivonulását eredményezte a szub-szaharai térségből. A kormány felismerte az Európai Unióba való integrálódás lehetőségét, amelyet minden fellelhető anyagi és politikai eszközzel igyekezett megtámogatni. A források átcsoportosítása egyúttal afrikai missziók sorának bezárását, az ösztöndíjak számának csökkenését vonta maga után. Innentől datálva szembevetendő volt a magas szintű *-high level-* vagy akár félhivatalos látogatások tulajdonképpeni megszűnése. Ilyen és ehhez hasonló gesztusok hiányában pedig törvényszerűen idejélmúlt elképzelések alakultak ki egymás prioritásait, érdekeit illetően. Az afrikai felek ugyan igyekeztek fenntartani a partnerségi viszonyokat, az európai posztkommunista rendszerek fókuszja máshová irányult.²²

¹⁹ Pásztor, S. (2021). The role of diplomatic missions in fostering international trade: A literature review to be considered in the Visegrad Countries when dealing with Sub-Saharan Africa. *Journal of Central and Eastern European African Studies*, 1(1-2). (8. oldal) (letöltés ideje: 2021.08.24- 15:51)

²⁰ Studer, B. (2009). Twentieth Century Communism. *A Journal of International History* [2009].: István Tarrósy: Hungarian Foreign Policy towards Africa during Communism and in the post-soviet Era (7. oldal) (letöltés ideje: 2021.08.08-14:41)

²¹ A fejezet a szerző azonos című TDK dolgozatán alapul

²² Tarrósy, I., & Morenth, P. (2013). Global Opening for Hungary: A New Beginning for Hungarian Africa Policy?. *African Studies Quarterly*, 14(1-2), 77-96. (5. oldal) (letöltés ideje: 2021.08.08.-14:41)

Miután Magyarország 2004-ben az Európai Unió tagállamává vált, politikai napirendjében ismételten helyet kaphattak az Európán kívüli régiókat érintő kérdések. Illetve helyet is kellett kapniuk, hiszen az újonnan csatlakozott államoknak immáron ki kellett venniük a részüket az uniós fejlesztési és segélyezési programokból. Ebből a szempontból Magyarország kellemetlen szituációba került, hiszen nem rendelkezett sem saját Afrika-stratégiával, sem az említett szakpolitikák által megkövetelt tapasztalatokkal. Sőt, maga is rászorult az uniós felzárkóztatási juttatásokra. Az igény egy valóban önálló magyar Afrika-politika iránt 2007-ben, a *Második EU-Afrika Csúcson* merült fel, Lisszabonban. Ezen esemény keretein belül került elfogadásra az ún. JAES, (Joint Africa-EU Strategy). A dokumentum deklarálta a felek azon szándékát, hogy a megállapodás a jövőben az „adományozó/kedvezményezett viszonyokon túllépve, kölcsönös és egymás érdekeit kiegészítő hosszú távú együttműködéssé váljon.”²³ Ezzel együtt a „*global opening*” szemléletmód első ízben a Második Orbán Kormány megalakulását (2010) követően vált hangsúlyossá. Az 1990-es évekre jellemző Európa fókuszú stratégiaalkotás után az elmúlt évtized kezdetén jelentek meg először Afrika-politikák állami szinten. Eme hirtelen revíziót első sorban a 2008-2010-es gazdasági válság indokolta: Az európai államok, lábukat a kontinensen kívül megvetve igyekeztek ellensúlyozni a recesszió káros hatásait. 2011-től kezdve Magyarország olyan globális külpolitikai stratégiát követ, amelynek centrumában továbbra is az *euro-atlanti orientáció áll*, ám hangsúlyos elemként szerepel benne a világ egyéb területeivel való közös útkeresés is.²⁴

Mindenképpen érdemes megjegyeznünk, hogy Magyarország nemzetközi viszonylatban *donor államként* funkcionál: 2010. január elseje óta hozzáférhet az Európai Fejlesztési Alaphoz (EDF), melynek segélyezési programjaiban is tevékeny szerepet vállal. Mindez nem csak humanitárius szempontok szerint kifizetődő, de remek lehetőségként is szolgál hazai vállalatok számára, hogy új, eddig kiaknázatlan piacokra lelhessenek, vagy hozhassanak létre többek között az SSA-ban. Paragi és Szent-Iványi (2006) szerint „a fejlesztési segélyek folyósítása tehát felfogható egy hosszú távú piacteremtési kísérletnek is”.²⁵ Ebből a

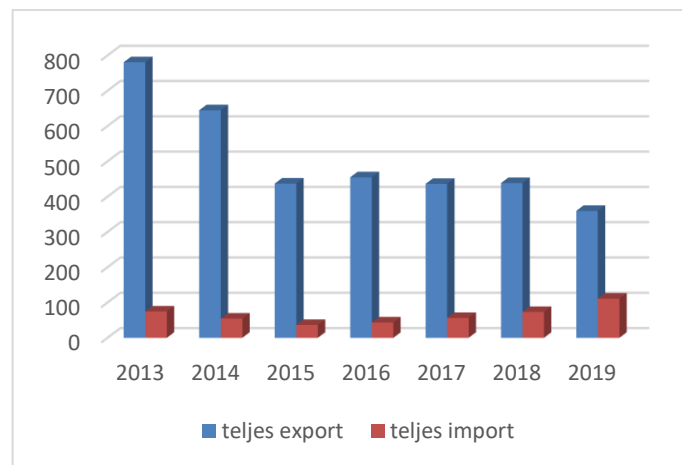
²³ The Partnership and Joint Africa-EU Strategy (<https://africa-eu-partnership.org/en/partnership-and-joint-africa-eu-strategy>)

²⁴ Tarrósy, I., & Morenth, P. (2013). Global Opening for Hungary: A New Beginning for Hungarian Africa Policy?. *African Studies Quarterly*, 14(1-2), 77-96. (1-2. oldal) (letöltés ideje: 2021.08.08.-14:41)

²⁵ Paragi, Beáta, and Balázs Szent-Iványi. "Szükség vagy érdek? A nemzetközi fejlesztési együttműködés és segélyezés érdek-és motivációrendszere." *Társadalom és Gazdaság* 28.1 (2006): 99-121.(5. oldal) (letöltés ideje: 2021.08.22- 12:57)

szempontból hiánypótló a *HTCC* (Hungarian Trade and Cultural Center), azaz a Magyar Kereskedelmi és Kulturális Központ tevékenysége, amely 2013 óta segíti hazai üzletek és vállalkozások belépését az ismeretlen gazdasági rendszerekbe.²⁶Jól megfigyelhető, hogy noha az elmúlt évtized elején látszólagosan kormányzati szinten is intenzívebbé váltak a Szub-Szaharai Afrika-Magyarország viszonyok, a 2010-es évek első felében a gesztusokon és – a főleg a nagykövetségek újra nyitását hangoztató- ígéreteken túlmenően a gyakorlatban nem sok kézzel fogható lépés történt. Ezek hiánya -ahogyan arra az 1. Diagram is rámutat- a kereskedelmi volumen csökkenésében, majd stagnálásában is megmutatkozott.

1. Diagram: A Magyarország és a Szub-szaharai Afrika közötti teljes export-, valamint import forgalom alakulása 2013-tól 2019-ig (az értékek „millió USD” -ban értendők)

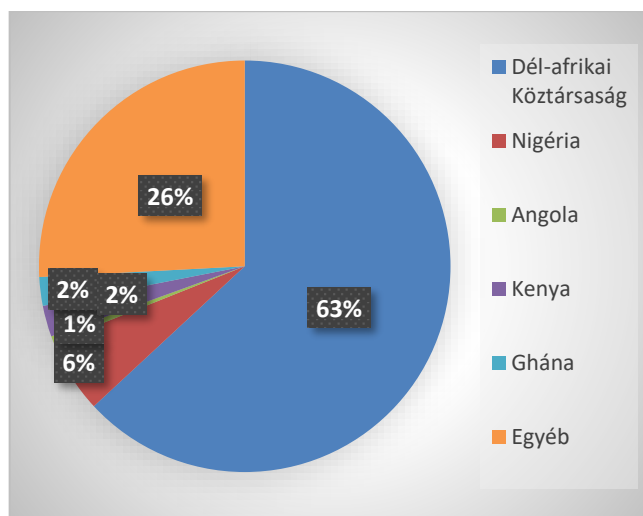

(Saját készítés a WITS-World Integrated Trade Solution adatai alapján)

A Dél-Afrikai Köztársaság tekintetében- amely hazánk, illetve a legtöbb közép-kelet-európai állam első számú kereskedelmi partnere a déli kontinensen- mindazonáltal érzékelhető volt egyes szektorokban előrelépés. Kutatómunkám átfogó jellegét hangsúlyozandó indokoltak érzem vizsgálódásaim kiterjeszteni az RSA-n túlmenően Nigériára, Angolára, Kenyára, valamint Ghánára. Ez azért szükséges, hiszen az említett országok Dél-Afrika különböző régióiban fekszenek, áttekintésükön keresztül széleskörű, több földrajzi egységet lefedő szinopszis adható Magyarország Fekete-Afrika irányú kereskedeleméről. A legfrissebb adatok 2019-ről állnak rendelkezésre, így bázis évként is ez szolgál.

²⁶ HTCC- Hungarian Trade and Cultural Center (<https://hu.linkedin.com/company/htcc---hungarian-trade-and-cultural-center>)

2. Diagram: Az SSA-val lebonyolított teljes magyar kereskedelem értékének (teljes export/import) országok szerinti megoszlása

(Saját készítés a WITS-World Integrated Trade Solution adatai alapján)

A 2. ábrára tekintve nyilvánvalóvá válik, hogy a Dél-Afrikai Köztársaság messze Magyarország leginkább potens kereskedelmi partnere az afrikai kontinens szub-szaharai zónájában. Kiegészülve a másik négy felvázolt országgal az RSA a teljes magyar áruforgalom értékének (470,7 millió USD) csaknem háromnegyedét tette ki 2019-ben. Az összegnek csupán 26%-a (nagyjából 121,6 millió USD) származott egyéb területekről.²⁷

5.1. A HUNGARY HELPS PROGRAM

Ugyan a szocialista időkhöz viszonyítva jóval csekélyebb számban létesültek állami kapcsolatépítési kezdeményezések, ám a Hungary Helps program mindenképpen kiemelendő közülük. A Hungary Helps egy kormányzati keretprogram, amely 2017 óta garantálja Magyarország nemzetközi humanitárius segélyezési-és fejlesztési törekvéseinek koordinációját, mindenekelőtt a Közel-Keleten és Afrikában. A kezdeményezés különlegessége abban rejlik, hogy általa a magyar kormány a világon elsőként emelte az állami szakpolitikák rangjára az üldözött keresztények megsegítését. Ahogyan arra számos statisztika rámutat, a keresztényüldözések gyakorisága évről évre növekszik: 2019-ben átlagosan 13 keresztényt gyilkoltak meg napi szinten, csupán vallási meggyőződésük okán. Ezen tendenciákat látva

²⁷ A WITS (World Integrated Trade Solution) adatai alapján. (<https://wits.worldbank.org/Default.aspx?lang=en>)

Magyarország Kormánya úgy döntött, a legmagasabb szinten vállalkozik a terror visszaszorítására és a rászorulók megsegítésére.

Nigéria területén hozzávetőlegesen 100 millió keresztény él, egzisztenciájukra folyamatos fenyegetést jelentenek a különböző dzsihadista csoportok. Főként a Borno államban fellelhető Maidiguri Egyházmegye helyzete kritikus: A Boko Haram- megannyi hasonló akciót követően- 2014 áprilisában megtámadott egy iskolát, ahonnan 276 fiatal nőt rabolt el. A terrorszervezet jellemzően oktatási-és egészségügyi infrastruktúrák elpusztítására törekszik, otthoniak elhagyására kényszerítve ezáltal a keresztényeket. Magyarország a Sokotói Egyházmegyével együttműködve tevékeny szerepet vállalt az alapvető ellátást biztosító létesítmények újjáépítésében. A folyósított támogatásokból sikerült renoválni egyebek mellett a lerombolt Szent József Szemináriumot (Shuwa), valamint a Bishop Timothy Cotter Memorial Kórházat (Mubi). A fundamentális szolgáltató létesítményeknek köszönhetően a helyiek elvándorlási hajlandósága mérséklődött, csökkentve ezáltal az Afrikából érkező migrációs hullámok intenzitását. Megemlítenéd az is, hogy három egyházmegyében épültek kollégiumi objektumok, melyek lehetővé teszik a biztonságos tanulást. Ez azért kiemelt fontosságú innováció, mert a régió kiskorú lakóit emberkereskedők veszélyeztetik. A Nigériát érintő tömérdek természeti katasztrófa szintúgy azonnali cselekvést követel Magyarország részéről, amely életmentő gyorssegélyek formájában igyekszik segítséget nyújtani. A Niger folyó 2018-as áradása után a megsokszorozódott szűnyogpopuláció járványhelyzetet keletkeztetett, ezrek veszítették életüket a kezeletlen fertőzések következtében. Hazánk orvosi műszerek és más védekezést elősegítő eszközök megvásárlását tette lehetővé az Afrieka Nemzetközi Humanitárius Alapítvány számára, az árhullámok károsultjai pedig segélycsomagokban részesültek.

Magyarország a nigériaiakhoz hasonlatos lépéseket tett Etiópia és Kenya esetében. Három etióp történelmi egyház támogatásán keresztül hozzájárult az országban élő keresztény közösségek életminőségének javításához. A Jézus Helye Evangéliumi Egyház programjai leginkább az edukáció területein érték el sikereket. Kenya kapcsán ezek a törekvések kiegészültek az egészségügyi rendszerek reformjaival, illetve más „népességmegtartó” projektekkel. A Nyeri Katolikus Érsekség tevékenységének pártolása előmozdította a felsorolt célkitűzések megvalósulását.

A Dél-Afrikai Köztársaság KwaZulu-Natal tartományában tetemes problémákat okoz a nincstelenség és az alacsony szintű higiénia. A magyar kormány által pártfogolt Áldott Gérard Ellátási Központ teljes körű egészségügyi, szociális és gyermekgondozási ellátást kínál a rászorulóknak. A létesítmény rendelkezik egy AIDS-központtal is, ami tekintve, hogy a lokális népesség közel negyede érintett a fertőzésben, létfontosságú.²⁸ A Hungary Helps humanitárius szerepvállalásának számszerűsítésére álljon itt egy táblázat, amely felvonultatja a 2019-es év néhány támogatási projektjét az SSA-ban.

1.Táblázat: A 2019-es év jelentősebb humanitárius szerepvállalásai az SSA-ban

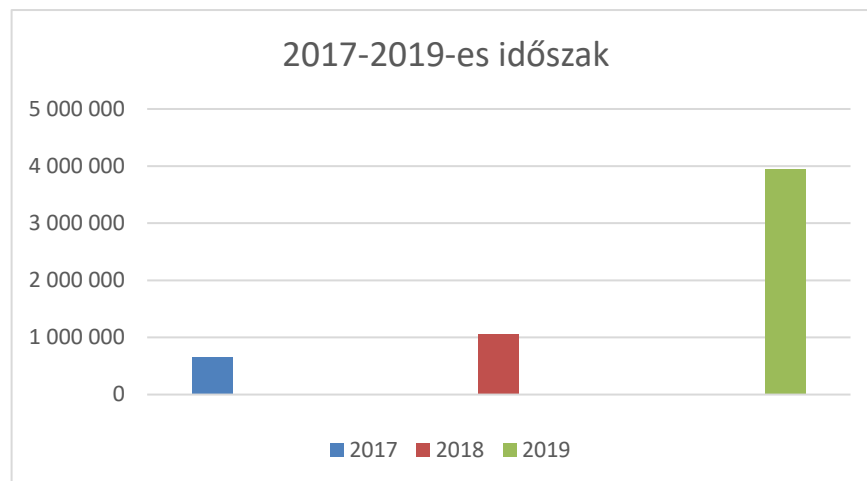
Projekt	Kedvezményezett	Ország	Támogatás (EUR)
Gyógyszerek és orvosi felszerelések vásárlása	Afréka Nemzetközi Humanitárius Alapítvány	Nigéria	12 000
Oktatási és egészségügyi infrastruktúra-fejlesztés	Sokotói Római Katolikus Püspökség	Nigéria	1 000 000
Migbare-Senay Kórház fejlesztése	Etióp Ortodox Patriarchátus	Etiópia	500 000
Humanitárius tevékenységek támogatása	Jézus Helye Etió Evangéliumi Egyház	Etiópia	500 000
Gyorssegély az Idai ciklon által érintetteknek	Nemzeti Katasztrófaelhárítási Intézet	Mozambik	9 000

(Saját készítés, forrás: Hungary Helps: Szakmai Beszámoló 2017-2019- 26,27. oldalak)

²⁸ A Hungary Helps tevékenységeit bemutató gondolati egység a „Hungary Helps-Magyarország Segít: Fókuszban az üldözött keresztények” c. (nyomtatott formában rendelkezésre álló) programfüzet alapján készült.

Az átfogóbb szemléltetés érdekében tekintsük most át a támogatási összegek megoszlását éves szinten. A legfrissebb adatok a 2017-2019-es költségvetési időszakokból állnak rendelkezésre, melyek során a Hungary Helps 5 681 000 EUR-s összértékben nyújtott támogatást az SSA-régió országainak. Az információkat a 3. Diagram foglalja össze.

3.Diagram: A Hungary Help támogatási összegeinek éves megoszlása (az értékek EUR-ban értendők)

(Saját készítés, a Hungary Helps: Szakmai Beszámoló 2017-2019-11-24. oldalak alapján)

5.2. KULTURÁLIS NAGYKÖVETEK

Be kell látnunk, hogy a Hungary Helps aktivitásain túlmenően, az említett időintervallumban leginkább a különböző NGO-kon (Non-Governmental Organization), azaz az állami szférától független, civil szervezeteken keresztül folyt az együttműködések számottevő hányada. Ezek a csoportok közvetítő szerepet vállalva kiválóan alkalmasak lehetnek arra is, hogy segítségükkel a magyar kormány felvegye a kapcsolatot az országban élő, jelenleg, vagy esetlegesen korábban itt tanult dél-afrikai emberekkel. Utóbbiak egy része mostanra rangos pozíciókat tölt be az SSA-ban, aktívan részt vesz a külpolitikák formálásában. Rájuk alkalmazza Tarrósy István (2018) a „*cultural ambassador*”, azaz „kulturális nagykövet” kifejezést, amely rendkívüli módon találó. Ezek a személyek hidat képezve hazájuk és Magyarország között új lendületet adhatnak a két fél gazdasági és diplomáciai partnerségének. Ahhoz viszont, hogy ebből a *soft power* eszközből a jövőben is lehessen profitálni, szükségessé vált az ösztöndíjak számának megnövelése, illetve folyamatos fenntartása. Úgy látszik, a kormány élni kíván ezzel a kézenfekvő lehetőséggel, hiszen 2013 óta ismételt

figyelmet fordít a nemzetközi edukációs programokra. Ebben az évben jött létre a *Stipendium Hungaricum*, amely keretein belül 2017-ben 55 országból hozzávetőlegesen 4000 hallgató kezdhetette meg tanulmányait hazánkban. Közülük 900-an Afrikából, 100-an pedig a szub-szaharai régióból érkeztek hozzánk. A projekt célja tehát, hogy „növelje a külföldi hallgatók számát és ösztönözze a magyar felsőoktatási intézményeket arra, hogy vonzzák a legkiválóbb külföldi diákokat”²⁹ Azon SSA-államok között, melyek számára Magyarország ösztöndíjas képzési helyeket biztosít megtalálható többek között Etiópia, Angola, Zambia és Namíbia. Előbbi kettő esetében ráadásul az intézményi infrastruktúra is erősödni látszott: Etiópia esetében újra nyitottak, Angolában pedig létrehoztak egy magyar nagykövetséget 2016-ban. A hidegháború során, a szovjet külpolitikával szinkronban a Kádár-kormány is épített ki diplomáciai kapcsolatokat Angolával. Az első kontaktusok felvétele, mint láthatjuk a régmúltban történt meg. 1976-tól már létezett az ország fővárosában, Luanda területén nagykövetség. Bő tizenkét évvel később, Gulyás András nagykövet így fogalmazott: „Sikerült biztosítani szerény, de elismert jelenlétünket.”³⁰ 1989 után azonban nehézségekbe ütközött a bilaterális kapcsolatépítés, hiszen alig néhány évtizedes külügyi szolgálat után bezárta kapuit az angolai küldöttség. Magyarország európai uniós csatlakozásának okán fogalmazódott meg ismételten az igény a korábbi szövetségi viszonyok restaurációjára. Ennek eredményeképpen került megrendezésre 2004-ben az első budapesti *Afrika Konferencia* és még ezen év szeptemberében létrejött egy angolai nagykövetség a magyar főváros XII. kerületében. Hazánkban ezen felül működött még ilyen intézményt napjainkban az SSA-régió országai közül Nigéria, Szudán és a már többször hivatkozott Dél-Afriai Köztársaság területén. Konzulátusok tekintetében nagyjából kétszer ennyi afrikai állam képviselteti magát, így például Ghána, Namíbia és Uganda.³¹ Tagadhatatlan, hogy az ilyen és ehhez hasonló missziók üzemeltetéséhez elengedhetetlen- főként közvetlenül az alapításukat követően – nagyobb pénzüsszegek mozgósítása, azonban a befektetés idővel az elmúlt évtized tapasztalatai alapján megtérül. Angola esetében viszont a két ország közötti kereskedelmi volumen fellendülése csupán időszakos volt, nem pedig hosszú éveken át kitartó tendencia. Magyar-

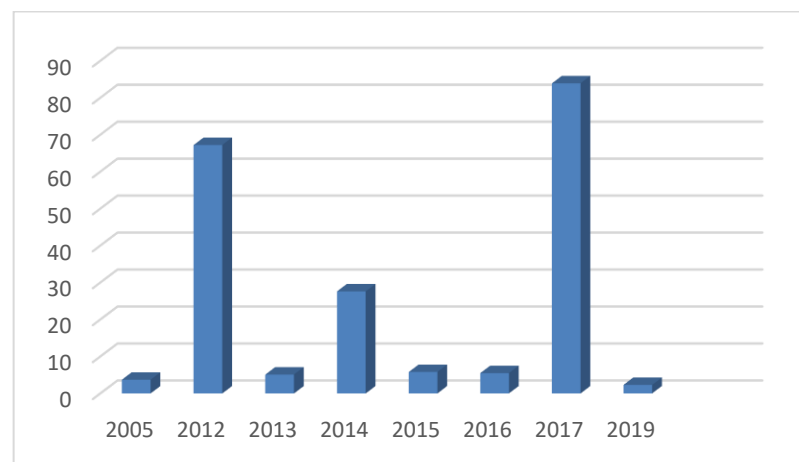
²⁹ Cibian, S. (2017). *Central and Eastern Europe and Sub-Saharan Africa: Prospects for Sustained Re-engagement*. Chatham House for the Royal Institute of International Affairs. (16. oldal) (letöltés ideje: 2021.04.10)

³⁰ Kül-Világ-V. évfolyam @2008/1. Éva, Hegedűs: Angola és Magyarország kétoldalú kapcsolatai 1975 és 1993 között (3-4. oldal) (letöltés ideje: 2021.08.24- 13:42)

³¹ Cibian, Stefan: Central&Eastern-Europe and EU-Africa Relations after 2020 @2020 november (30. oldal) (letöltés ideje: 2021.07.11- 13:11)

ország Angolát célzó teljes exportjának értéke 2012-re hozzávetőlegesen tizennyolcszorosára növekedett (67,2 millió USD) a 2005-ben mérthez képest, majd csúcsát a 2017-es évben érte el, amikor is 83,9 millió USD-t tett ki. A köztes- 2013-tól 2016-ig terjedő – időszakra stagnálás volt jellemző. 2014 kivételével a szegmens forgalma folyamatosan 5,5-5,8 millió USD körül mozgott, 2019-re pedig 2,2 millió USD-ra zuhant vissza.³² A hivatkozott időszak adatait a 4. Diagram foglalja össze.

4.Diagram: A hazánkból Angolába áramló teljes áruforgalom teljes export értékének alakulása
(az értékek „millió USD”-ban értendők, a 2018-as évből nem áll rendelkezésre adat)

(Saját készítés a WITS-World Integrated Trade Solution adatai alapján)

5.3. A DÉLI NYITÁS POLITIKÁJA

Az imént felvázolt példa kiválóan szemlélteti, hogy ugyan részeredmények elérhetőek általa, a nagykövetségek létesítése önmagában nem elegendő Magyarország számára, hogy a XXI. század elején tartósan fellendítse kereskedelmi kapcsolatait az egyes szub-szaharai afrikai partnerekkel. Erre optimális megoldásként egy összehangolt, számos tapasztalattal és tudással alátámasztott Afrika-stratégia szolgálna, amely sajnos még csak koncepció szintjén látszik kialakulni. Mindazonáltal a lehetőség, a megvalósításhoz szükséges ismeretek és szándék adva vannak. 2014-ben a Külgazdasági és Külügyminisztériumban újjáalakult az *Afrika főosztály*, majd 2015-ben Budapest adott otthont a második *Afrika Fórumnak*. Sőt ugyanebben az évben a KKM külügyi stratégiaalkotásának meghatározó elemévé vált az ún. *Déli-Nyitás*, amely a legdinamikusabban fejlődő gazdaságokkal való együttműködések

³² A WITS (World Integrated Trade Solution) adatai alapján.

fontosságát hangsúlyozza: „Tekintettel arra, hogy a Déli-nyitás célterületeibe tartozó fejlődő régiók egyre nagyobb politikai és gazdasági befolyásra tesznek szert a világban, szükséges, hogy Magyarország felelevenítse, megerősítse és új megvilágításba helyezze kapcsolatait e térségek országaival.”³³

Magyarország SSA irányú politikaalkotásának áttekintését követően a továbbiakban Lengyelországot vizsgáljuk megegyező szempontrendszer szerint.

6. LENGYELORSZÁG AFRIKA-STRATÉGIÁI AZ ÁLLAMSZOCIALIZMUS IDEJÉN³⁴

Lengyelország külpolitikájának történetét áttekintve világossá válik, hogy az SSA-régió sosem élvezett megkülönböztetett figyelmet az ország külkapcsolati partnerségeinek kiterjesztése során. Mindazonáltal Afrika az 1960-tól 1990-ig tartó időszak során sokkal előkelőbb pozíciót foglalt el a lengyel külügyi stratégiákban, mint azt követően. Főként az 1960-as, illetve 1970-es évek során voltak megfigyelhetőek relatíve átható diplomáciai kapcsolatok. Az Afrika iránti érdeklődés akárcsak Magyarország esetében, az 1960-as években kezdett formálódni, leginkább az átalakuló szovjet politikai rendszer hatására. A kommunista rezsim szemléletváltásáig tehát egyáltalán nem léteztek Afrikára irányuló kormányzati kezdeményezések. Korábban is éltek azonban magánszemélyek, akik érdeklődésükkel a déli kontinens iránt kiváló alapot biztosítottak a későbbi „hivatalos” partnerségeknek.³⁵

6.1. LENGYELORSZÁGI AFRIKANISTÁK

Stefan-Szolc Rogoziński (1861-1896), Klemens Tomczek geológus és Leopold Janikowski etnográfus társaságában 1882 és 1885 között megszervezte az első lengyel tudományos expedíciót Kamerunba, ahol kolóniát tervezett létesíteni. Utazását kezdetben számottevő pénzösszegekkel támogatta hazájának arisztokrata rétege, a későbbiekben felmerült költsé-

³³ VIKTOR, MARSAL, and NAGYNÉ RÓZSA ERZSÉBET. "Magyarország és Afrika 2018–2025." (12. és 26. oldal) (letöltés ideje: 2021.08.26- 10:24)

³⁴ A fejezet a szerző azonos című TDK dolgozatán alapul

³⁵ Polus, A. (2016). Polish-Sub-Saharan African economic and political relations after 1989. *Politeja-Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 13(42), 93-110. (4-5. oldal) (letöltés ideje: 2021.08.01- 11:21)

geket pedig Rogoziński nemrégiben elhunyt édesanyja hagyatékából fedezte. A pionír felfedezőt a közbeszéd a „Rogue Gin and Whiskey” gúnynévvvel illette, ugyanis a híresztelések szerint alkoholt árusított a kameruni lakosok számára.

Az afrikai közösségekre irányuló antropológiai tanulmányok egyik legjelesebb lengyel művelője Jan Czekanowski (1882-1965) volt. A kiváló tudós egy német kutatócsoport tagjaként vizsgálta a kongói társadalmakat. Tapasztalatai nyomán többek között számos statisztikai osztályozási módszert dolgozott ki és tett széles körben ismertté. Szintén az embertan területén tevékenykedett Bronisław Malinowski (1884-1942), aki 1934-ben Észak-Afrikába látogatva terepmunkákat vezényelt diákjai számára.³⁶

6.2. JELENTŐSEBB GAZDASÁGDIPLOMÁCIAI LÉPÉSEK

A Lengyel Népköztársaság (1944-1989) kormányának SSA irányú tevékenységeit nagyban hasonlatos lépések jellemezték, mint ugyanebben az időszakban Magyarországot. A kapcsolatépítések népszerű ösztönzőjének számító segélyezési és támogatási politikák megjelenésével baráti összeköttetések alakultak ki több afrikai ország irányába. Lengyelország leginkább különböző ENSZ missziókban részt vállalva igyekezett kedvező képet kialakítani saját magáról későbbi kereskedelemi partnerei szemében. 1985-ben, az Afrikába vezényelt lengyel haderő élelmiszer-csomagok szétosztásával több tízezer ember életét mentette meg Etiópiában, a pusztító árvizek okozta éhínségek idején. Ugyan a részt vállaló alakulatokat a hivatalos narratíva szerint- az „önzetlen segítségnyújtás szándéka” vezérelte, tevékenységeik mégis főként politikai indíttatásúak voltak. Ahogyan Grzegorz Ciechanowski katonatiszt fogalmazott: „A kommunista kormánynak látványos humanitárius fellépésre volt szüksége külföldön, Lengyelország hírnevének javítása érdekében.”³⁷

A partnerségi viszonyok további megalapozását szolgálták azok a kedvezményesen nyújtott hitelek, melyeket Lengyelország folyósított Mozambik (90 millió USD), Szudán (52,4 millió USD) és Angola (137,7 millió USD) részére az 1960-as és 1970-es évek során. Ezen felül a lengyel kormány számottevő összegeket fektetett infrastruktúrafejlesztésekbe is, me-

³⁶ Czernichowski, K., Kopiński, D., & Polus, A. (2012). Polish African Studies at a Crossroads: Past, Present and Future. *Africa Spectrum*, 47(2-3), 167-185. (4-6. oldal) (letöltés ideje: 2021.09.02- 10:53)

³⁷ Polus, A. (2016). Polish-Sub-Saharan African economic and political relations after 1989. *Politeja-Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 13(42), 93-110. (5. oldal) (letöltés ideje: 2021.08.01- 11:21)

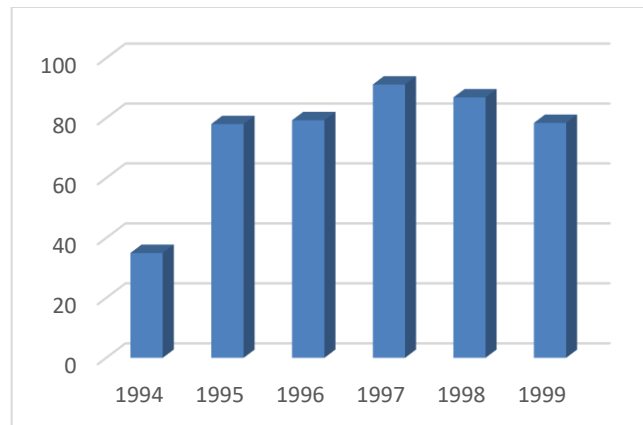
lyek segítségével Ghánában felépülhetett egy cukornádmalom, valamint egy salakgyár. Hazájuk beruházásainak megvalósítását elősegítendő, a múlt század második felében jó néhány lengyel építési kivitelező dolgozott a szub-szaharai régióban, többek között Abujában, Nigéria fővárosában. A külföldi munkavégzésen felül említést kell tennünk még a különböző oktatási és kulturális együttműködésekről. Amint azt már a Kádár korszak Magyarországgal foglalkozó gondolati egységben megállapítottuk, az ösztöndíj programok kiváló lehetőséget biztosítanak tehetséges, jó képességű diákok számára, hogy a partnerországok intézményeiben töltsenek el egy vagy akár több szemeszt. Ezen államilag finanszírozott helyek fenntartásából a fogadó fél is profitál: A későbbiekben politikai vagy éppen gazdasági pályára készülő fiatalokon keresztül lényegesen egyszerűbbé válik a jövedelmező ösztöndíjak kialakítása, illetve fenntartása. Hozzáadott értékük tehát vitathatatlan. Noha Magyarországhoz viszonyítva az 1970-es és 1980-as évek lengyel oktatásügyi adataihoz szerényebb a hozzáférés, annyit biztosan kijelenthetünk, hogy Lengyelországban a szocialista rezsim utolsó évtizedeiben viszonylagosan nagy számú afrikai hallgató tanult a lengyel felsőoktatásban. Kiemelendő közülük João Teta, Angola későbbi tudományos- és technológiai ügyekért felelős minisztere.

Az 1970-es évekhez közeledve a lengyelországi Afrika-tanulmányok legnépszerűbb vizsgálódási tematikáját a déli államok gazdasági és kereskedelmi fejlődése adta. Ezt az állítást alátámasztja, hogy ekkor a Varsói Egyetem hallgatók által leginkább preferált ágazata a közgazdaságtani szakirány volt, amely behatóan foglalkozott az említett témákkal. Az SSA államai közül Ghána, valamint Nigéria állt a kutatások középpontjában, melyekkel a későbbiekben Lengyelország a legszorosabbra fűzte diplomáciai, majd kereskedelmi kapcsolatait a szub-szaharai országok közül.³⁸ Érdemes megjegyezni, hogy noha Varsó az apartheid elleni küzdelem során protezsálta a Dél-Afrikai Köztársaságot, egészen az európai rendszerváltozásokig nem alakultak ki a felek között komolyabb adásvételi együttműködések. Az 1994 utáni időszakban azonban az RSA a lengyel külkereskedelem vezető afrikai partnerévé nőtte ki magát, főként az importok tekintetében. Ahogyan azt az 5. Diagram szemlélteti, a hivatkozott mutató csúcértékét 1997-ben érte el, amikor is 91,2 millió USD-t tett ki.³⁹

³⁸ Czernichowski, K., Kopiński, D., & Polus, A. (2012). Polish African Studies at a Crossroads: Past, Present and Future. *Africa Spectrum*, 47(2-3), 167-185. (8. oldal) (letöltés ideje: 2021.09.02- 10:53)

³⁹ A WITS (World Integrated Trade Solution) adatai alapján.

5. Diagram: Az RSA-ból származó teljes lengyel import értékeinek alakulása az évezred végéhez közeledve (az értékek „millió USD”-ban értendők)

(Saját készítés a WITS-World Integrated Trade Solution adatai alapján)

A kereskedelmi volumen import oldalának kedvező alakulása az Afrikában működtetett lengyel külügyi intézmények számából is eredeztethető az 1980-as és 1990-es évek folyamán. 1988-ban héttel több diplomácia és kereskedelmi küldöttség; nagykövetségek és kereskedelmi ügyletekkel foglalkozó irodák üzemeltek az SSA-ban, mint 2016-ban. A Harmadik Lengyel Köztársaság megalakulását (1989) követően az említett stratégiai fontosságú létesítmények szinte egymás után zárták be kapuikat. Azonban ami a Lengyelország-RSA áruforgalomban részt vevő javakat illeti, az ezredfordulót követően mind az exportált, mind pedig az importált termékek értéke növekedésnek indult. Konklúzió gyanánt megállapíthatjuk, hogy a releváns intézmények közvetítő tevékenységének megszűn(tet)ése nem vetette vissza a partnerségi viszonyokat akkora mértékben, mint az várható volt. Sőt az uniós csatlakozást követő 2005-ös évben ugrásszerű, több, mint 50 millió USD-os növekedés állt be mindkét mutató tekintetében.⁴⁰

7. A POSZTKOMMUNISTA LENGYELORSZÁG AFRIKA-STRATÉGIÁI⁴¹

Az EU csatlakozás abszolválásához Lengyelország mindenekelőtt szakítani kényszerült kommunista múltjával. A szocialista államformát tehát demokratikus rendszer kellett, hogy felváltsa. Az 1989-ben megrendezésre került *Lengyel Kerekasztal Tárgyalások* során Mihail

⁴⁰ A WITS (World Integrated Trade Solution) adatai alapján.

⁴¹ A fejezet a szerző azonos című TDK dolgozatán alapul

Gorbacsov érvénytelennek nyilvánította a Brezsnyev-doktrínát, valamint kifejtette a *détente*, azaz az „enyhülés” politikájának legfőbb téziseit. Mindez nem csupán a lengyel állami struktúra berendezkedését változtatta meg alapjaiban, de hozzájárult Namíbia függetlenedéséhez is: Lengyelország 373 logisztikáért felelős katonát és 62 választási megfigyelőt delegált az országba az UNTAG (az ENSZ békefenntartó csoportja) missziójának keretei között. Andrzej Polus (2016) kiemeli, hogy a küldetésben való részvételt megelőzően Lengyelország még kommunista rezsimként funkcionált, annak utána azonban már többpárti demokráciaként. Az esemény tehát több szempont szerint is mérföldkőnek számít az ország történelmében.⁴²

A Szovjetunió összeomlásának következtében Lengyelország nemzetközi viszonyokban betöltött pozíciója bizonytalanná vált. Egyúttal azonban a szocializmus útját frissen maga mögött hagyó állam számára pontosan ez a szituáció hordozta magában a lehetőséget saját, külső befolyásoktól mentes identitása megformálására, ezzel párhuzamosan pedig valóban független kül-és gazdaságpolitikák kialakítására. Ami a szub-szaharai térséget illeti, az 1989-től 1993-ig terjedő időszakban az afrikai és európai felek diplomáciai viszonya fokozatosan elhidegült, leépült. Ráadásul az 1990-es évek során gazdasági hanyatlás volt megfigyelhető az egyes SSA országokban, ezáltal pedig a régió nem volt képes felkelteni a lengyel befektetők és üzletemberek további érdeklődését. Ezzel egyidejűleg, a politikai struktúraváltás következtében, a kommunista tervgazdálkodási modellt felváltva megjelent Lengyelországban a kapitalizmus. Általa pedig megannyi, ez idáig elérhetetlen monetáris lehetőség. Ezen irányvonal mentén létrejött egy új gazdaságpolitikai stratégia is, amelyre a szakirodalom Leszek Balcerowicz miniszterelnökhelyettes/közgazdászra utalva „*Balcerowicz Shock Therapy*” néven hivatkozik: A kormányzat igyekezett minél gyorsabban felszámolni minden olyan- fölöslegesnek ítélt – kiadást, amely forrásait máshová összpontosítva hamarabb megvalósíthatóvá válna a teljes gazdasági átállás.⁴³ Az SSA-val folytatott kereskedelmi és diplomácia kapcsolatok fenntartása egyértelműen ebbe a kategóriába esett, megkezdődött a lengyel intézményi infrastruktúra lebontása Afrikában. Ennek nyomán 1993 végére felszámolásra került többek között az accrai (Ghána) és az addisz-abebai (Etiópia)

⁴² Polus, A. (2016). Polish-Sub-Saharan African economic and political relations after 1989. *Politeja-Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 13(42), 93-110. (5. oldal) (letöltés ideje: 2021.08.01- 11:21)

⁴³ Sachs, J. D. (1995). Shock therapy in Poland: Perspectives of five years. (3-4. oldal) (letöltés ideje: 2021.09.05- 10:36)

lengyel nagykövetség, valamint befejezte működését a *Lengyel Kereskedelmi Hivatal* khartoumi (Szudán) kirendeltsége.

1993 őszére a legutolsó szovjet egység is elhagyta az immáron demokratikus Lengyelországot, Moszkva az államra gyakorolt befolyása végérvényesen megtört. Ez az esemény mellett, hogy szimbolikus jelentőséggel bírt, egy új külpolitikai felfogásnak is megágyazott. A lengyel pártok konszenzusra jutottak a jövőt illetően. Programjaikban első számú prioritásként egyaránt az európai uniós és a NATO csatlakozást jelölték meg. A „*return to Europe*” mentalitás dominálta tehát az elkövetkező évtized politikai agendáját, egészen 2004-ig. Lengyelország mindkét imént említett törekvését siker koronázta a 2000-es évek közepére. Feltételt nyert az Észak-atlanti Szerződés Szervezetébe (1999) és az EU-ba is (2004). Ezt követően azonban ismételten tanácsstalanság uralkodott el a politikai elit sorai között. Kérdéses volt ugyanis, hogy az ország milyen szerepet óhajt betölteni a nemzetközi környezetben és miként tud minél kifizetődőbb külügyi stratégiákat formálni. Magától értetődő volt, hogy az EU-s szakpolitikákon keresztül elérhetővé válnak olyan anyagi források és kapcsolati hálózatok, amelyek segítségével Lengyelország minden eddiginél hatékonyabban képviselheti saját érdekeit, jövedelmező partnerségeket létesíthet, vagy akár felelevenítheti a korábbiakat. A korábban az SSA-val ápoltt együttműködések azonban nem kerültek megújításra, erre irányuló komolyabb szándék sem volt felfedezhető európai részről. Ezt a kijelentést az a tény is alátámasztja, hogy az uniós csatlakozást közvetlenül követő évek közül (2009-ig) mindösszesen kettő során szerveződtek külügyminiszteri vizitek a szub-szaharai régióban. Włodzimierz Cimoszewicz Kenyába, Namíbiába, Nigériába és Angolába (2004), Radosław Sikorski Kenyába és Ruandába (2009) látogatott el. Ezen találkozók közül azonban egyik sem hatott ösztönzően az országok közötti gazdasági kooperációkra. Lévén sem az Európai Unió, sem a lengyel kormány nem rendelkezett önálló Afrika-stratégiával, az elenyésző számú *high level* látogatások önmagukban kevésnek bizonyultak az SSA-országokkal való bilaterális gazdaságdiplomáciai kapcsolatok elmélyítésére.⁴⁴

Ugyan a XXI. század legelején az Afrikát érintő ügyek nem képezték szerves és nélkülözhetetlen részét a lengyel stratégiai gondolkodásnak, a földrész mégis képviseltette magát néhány releváns dokumentumban. Így megjelenik a *Polish Strategy for Non- European*

⁴⁴ Polus, A. (2016). Polish-Sub-Saharan African economic and political relations after 1989. *Politeja-Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 13(42), 93-110. (8. oldal) (letöltés ideje: 2021.08.01- 11:21)

Developing Countries- Európán Kívüli Fejlődő Országokat Érintő Lengyel Stratégia (2004) elnevezésű állami kezdeményezésben, amely afféle „első kísérletként” is értelmezhető annak definiálására, hogy végtére is Afrika milyen és mekkora mértékű szerepet tölt be a lengyel külpolitikákban az új évezred elején. A dokumentum beszámol rövid, - közép, - és hosszútávú politikai, diplomáciai, fejlesztési, gazdasági és kulturális célokról, valamint körülírja az egyes afrikai országokkal ápolt kétoldalú viszonyok aktuális állapotát. Ezen felül megnevez, illetve megkülönböztet ún. favorizált/prioritást élvező államokat (*priority countries*: például Algéria, Tunézia és a Dél-Afrikai Köztársaság) és szimplán fontosnak tituláltakat (*important countries*: így Angola, Nigéria és Ghána), legfőbb célkitűzésként pedig az említett területek gazdasági potenciáljának feltérképezését jelöli meg.⁴⁵

Lengyelországnak a 2000-es évek végére sem sikerült összegeznie a szub-szaharai régiót érintő politikai tervezeteit egyetlen hivatalos, egységes írásban. Ez okból kifolyólag az SSA-val foglalkozó irodalmak elszórva, leginkább különböző tanulmányok, szakszövegek formájában voltak elérhetőek. Az önálló Afrika-stratégiák létrejöttét csak tovább nehezítette a Radosław Sikorski külügyminiszter által megfogalmazott konzervatív álláspont, mely szerint a mérsékelt haszonnal járó gazdasági kapcsolatok nem tekintendők fenntartásra érdemesnek. Következésképpen az alacsony kereskedelmi volumennel rendelkező afrikai országokkal nem éri meg a továbbiakban partnerségeket fenntartani. Ezzel a kijelentéssel némi képp ellentmondásos módon, 2008-ban a kormány megbízta a szenegáli lengyel nagykövetséget a korábban hivatkozott, fejlődő országokkal foglalkozó dokumentum kiegészítésével. Ennek indíttatása a következő volt: A 2007-ben megrendezésre került lisszaboni *EU-Afrika csúcs* jól láthatóan feltámasztotta a kontinensek egymás iránti érdeklődését. A résztvevők igyekeztek lendületbe hozni elhanyagolt együttműködéseiket. Az évtized végéhez közeledve immáron szemmel láthatóak voltak a fellendülés biztató jelei (a tiszteletbeli konzulátusok száma például növekedésnek indult), ám főként az önkényes és ambivalens politikaalkotás miatt nem tudott kialakulni permanens pozitív tendencia. Sőt, intézményi szinten megfigyelhetőek voltak negatív precedensek is: További nagykövetségek zárták be kapuiukat, így 2008-ban a Kongói Demokratikus Köztársaságban, Szenegálban, Tanzániában és Zimbabweben.⁴⁶

⁴⁵Czerep, J. (2020): Sub-Saharan Africa in Poland's Foreign Policy after 2004 (5. oldal) (letöltés ideje: 2021.09.09- 10:21)

⁴⁶Polus, A. (2016). Polish-Sub-Saharan African economic and political relations after 1989. *Politeja-Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 13(42), 93-110. (8. oldal)

A sekélyes diplomáciai kapcsolatok és az elemzések hiányában megalapozatlan stratégiai lépések ellenére az SSA-ban tevékenykedő lengyel vállalkozások kifejezetten eredményesnek bizonyultak a tárgyalt időszak során. Szenegálban az Azoty Police SA Group foszfáthoz jutás reményében kezdett el terjeszkedni, míg Nigériában a Kulczyk Investments részese-dést szerzett a Neconde Energy nevű olajkinyerő vállalatból.⁴⁷ Az üzleti sikerek mellett az Európai Unióba begyűrűző pénzügyi válság, az Arab Tavasz eseményei, valamint a felismerés, hogy Afrikai egyes országai gazdasági értelemben milyen hihetetlenül sebesen gyarapodnak, együttesen megváltoztatták a szakemberek és az üzleti szféra stakeholdereinek vélekedését a déli kontinenst illetően. 2012-től datálva az érdekelt szereplők fejlődésre alkalmas, kedvező környezetet igyekeztek kialakítani a számottevő potenciállal rendelkező országokban, hogy a későbbiekben minél komolyabb hasznot húzhassanak a kialakított kapcsolatokból. Az SSA-régió ismételten komoly érdeklődésnek örvendett a lengyel üzleti szférában az elmúlt évtized elejétől fogva. A komolyabb kormányzati szintű lépések valamivel később kezdtek csak formát ölteni.

7.1. KAPCSOLATÉPÍTÉSEK ÁLLAMI SZINTEN

2015-ig az SSA-t célzó konkrét fejlesztési stratégiák csak következtelen, komolytalan módon jelentek meg a lengyel politikai diskurzusokban. Ez idáig például nem volt jellemző, hogy a régió említésre került volna a miniszteri beszédek során. Ám 2016 óta a Kenyával, Etiópiával, Tanzániával és Szenegállal folytatott együttműködések politikai és gazdasági szegmensei összekapcsolódtak a korszerűsítéseket szorgalmazó törekvésekkel. Lengyelország megalkotta a 2016-tól 2020-ig terjedő időszakra szóló II. Többéves Fejlesztési Együttműködési Programot (II. *Multiannual Development Cooperation Programme*). A tervezet elnevezése arra utal, hogy korábban már létezett egy hasonló fejlesztési/segélyezési feladatokat összesűrítő dokumentum (2012-2015), amely a magas szegénységi rátával rendelkező szub-szaharai országok- így főként Etiópia, Tanzánia és Uganda- tekintetében szorgalmazott humanitárius segítségnyújtást. A megújult *MDCP* immáron kevesebb földrajzi és tematikai prioritást jelölt meg. Ennek megfelelően elődjéhez viszonyítva többféle típusú célkitűzést támogatott Európában és Afrikában egyaránt. Az SSA-régió belül Kenyában, Szenegálban, Tanzániában és Etiópiában igyekezett kiállni a demokrácia, a jó kormányzat, és az emberi jogok védelmének érdekében. Mindezzel egyidejűleg megkísérelt az említett államok polgárai számára korszerű egészségügyi ellátó rendszert és igazságosabb, nemi

⁴⁷ Kulczyk Investments (<https://kulczykinvestments.com/en/investments/completed-investments>)

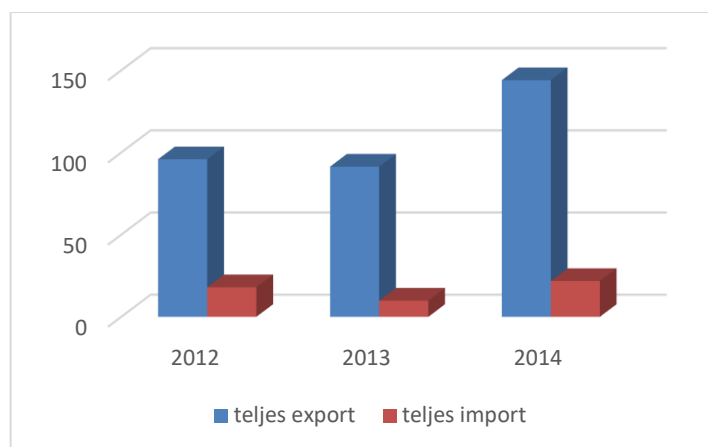
diszkriminációtól mentes munkaerőpiacot létesíteni.⁴⁸ Az imént ismertetett programgyűjtemény is alátámasztja, hogy a Lengyelország- Szub-szaharai Afrika kapcsolatok gondozására szép számmal létesültek állami kezdeményezések, amelyek a minél zökkenőmentesebb együttműködések voltak hivatottak előkészíteni. A gazdasági és politikai kapcsolatok egyengetése a 2011-ben megalakult *Afrika Parlamenti Csoport* legfőbb profiljának számított. A kollektíva 2013 és 2016 között négyszer is megrendezte a *Polish-African Day* (Lengyel-Afrikai nap) elnevezésű eseményt, ezáltal is ösztönözve a résztvevőket a kooperációk szorosabbra fűzésére. Ugyanezen időszakban három miniszterelnöki látogatás is történt az SSA-ban, négy országot érintve. Jellemzően cégvezetők, vállalkozók és vezérigazgatók is kísérték a küldöttségeket, üzleti szemináriumokon vettek részt a fogadó államokban. Ennek tükrében az útvonalterveket úgy állították össze, hogy azok olyan régiókat érintsenek, melyek gazdasági/piaci szempontok szerint is érdekfeszítőek Lengyelország számára. Ékes példa erre Donald Tusk 2013 áprilisában megeseett nigériai utazása. Nigéria vezetői növekvő aktivitást mutattak mind a befektetések, mind a kereskedelem terén, így- ahogyan az a 6. Diagram adataiból is jól kivehető- országuk a lengyel külgazdasági manőverek egyik favorizált célpontjává vált. Kereskedelemélénkítő hatását figyelembe véve, a lengyel kormány az elmúlt évtized során létrehozott, egyik leginkább figyelemre méltó projektje az úgy nevezett *Go Africa!* program. Korábban már körbejártuk, hogy a kereskedelemben érdekelték számára kulcsfontosságú az új piacokra való zökkenőmentes belépés. A *Go Africa!* 2013-óta segíti a lengyel vállalkozókat külföldi kapcsolataik kiépítésében, befektetéseik megvalósításában. Megkönnyíti a felek közötti tárgyalásokat, egyezkedéseket konferenciák megszervezésén keresztül, főként Nigériában, Angolában, Algériában és a Dél-Afrikai Köztársaságban. Ahogyan azt Sławomir Majam, a Lengyel Befektetési és Kereskedelmi Ügynökség elnöke 2015-ben megállapította: „Most jó eredményeket figyelhetünk meg azokban az országokban, ahol megfelelő előkészületeket végeztünk. Például a Nigériával folytatott kereskedelem volumene 47%-kal növekedett az elmúlt 11 hónapban.”⁴⁹ Az akkor két esztendeje funkcionáló program tehát hatékornak bizonyult, 2014-re bízató eredményeket tudott felmutatni.⁵⁰

⁴⁸ MFA, P. (2017). Multiannual Development Cooperation Programme 2016–2020. (25-34. oldal) (letöltés ideje: 2021.09.12- 10:27)

⁴⁹ Polish Investment and Trade Agency (https://www.paih.gov.pl/20150129/africa_difficult_market_full_of_opportunities)

⁵⁰ A WITS (World Integrated Trade Solution) adatai alapján.

6. Diagram: A Nigériát célzó teljes lengyel áruforgalom teljes export/import értékeinek alakulása (az értékek „millió USD” -ban értendők)

(Saját készítés a WITS-World Integrated Trade Solution adatai alapján)

7.2. OKTATÁSÜGYI-ÉS INTÉZMÉNYI FEJLESZTÉSEK

A lengyel kormány aktív szerepvállalása az SSA-val ápolt viszonyok revíziója kapcsán természetesen kiterjedt az oktatásügy területére is. A *Study in Poland* (2005) nemzetközi kampány a Lengyelországban működő felsőoktatási intézmények által nyújtott képzési lehetőségeket volt hivatott népszerűsíteni, többek között olyan életpályák bemutatásán keresztül, mint Alpha Oumar Konaré-é. A kayesi születésű politikus Varsóban tanult 1971-től 1975-ig. 1992 és 2002 között Mali elnöke volt, 2003-ban pedig az Afrikai Unió Bizottságának igazgatójává is megválasztották.⁵¹ A 2013-as évben összesen 585, a szub-szaharai térségből- főként Kamerunból, Angolából és Nigériából- érkezett hallgató tanult a lengyel egyetemeken. Ez a szám a 2016-2017-es tanév során elérte az 1080-at.⁵² Érdeemes még említést tenni a *Ready, Study, Go!* (2014) kezdeményezéséről, amely a fejlődő országok felzárkóztatását tűzte ki céljául. A program Lengyelország külügyminisztériumával együttműködve és a NAWA (National Agency for Academic Exchange) támogatásával valósult meg. A korábbiakban egymástól függetlenül működő, Stefan Banach, illetve Ignacy Lukaszewicz nevével fémjelzett ösztöndíjprogramok összevonásával megszületett egy új, sokkalta koncentráltabb formula. A fejlődésben lévő államokból származó hallgatók főként műszaki és agrikulturális ismereteiket bővíthetik lengyel felsőoktatási intézményekben. A program a

⁵¹ Profile of Alpha Oumar Konaré (<https://japan.kantei.go.jp/m-magazine/backnumber/2006/konare.html>)

⁵²Czerep, J. (2020): Sub-Saharan Africa in Poland's Foreign Policy after 2004 (18. oldal) (letöltés ideje: 2021.09.09- 10:21)

szub-szaharai régió országai közül Angolából, Nigériából, Etiópiából, Tanzániából, valamint a Dél-Afrikai Köztársaságból fogad diákokat.⁵³

Az imént felsorolt országok mindegyikében találhatóak napjainkban lengyel diplomáciai missziók; nagykövetségek és/vagy tiszteletbeli konzulátusok. 2020 során összesen 11 külképviselet működött az SSA-ban.⁵⁴ A kereskedelmi volumen kedvező alakulásának elősegítésén túlmenően, az említett létesítmények feladatkörébe tartozik az állam külföldi beruházásainak menedzselése is. Lengyelország 2017-ben, a maga 240 millió USD összértékű direkt инвестиációival a régió legjelentősebb befektetőjének számított a Visegrádi Együttműködés tagállamai közül.⁵⁵ Ezen pozíció megszerzéséhez nagyban hozzájárult a 2014-ben létesített Afrikai Lengyel Befektetők Tanácsa (*Council of Polish Investors in Africa*). A CPIA egy olyan informális platform, ahol a szférában érdekelt üzletemberek tapasztalatokat és ötleteket cserélhetnek egymással. A Tanács célkitűzése, hogy az összegyűjtött tudás és szakértelem megosztásán keresztül támogassa azon lengyel vállalkozásokat, melyek befektetéseket szeretnének eszközölni Afrikában, de még nem rendelkeznek a felmerülő nehézségek leküzdéséhez szükséges kompetenciákkal.⁵⁶

7.3. A TUSK-KORSZAK STRATÉGIAI ÖRÖKSÉGE

A CPIA alapításával megegyező évben, 2014 szeptemberében véget ért Donald Tusk immáron közel hét éve tartó miniszterelnöki regnálása. Az egykori lengyel kormányfő utódai közül sajnálatos módon egyik politikus sem tett akkora erőfeszítéseket a Lengyelország-Szub-szaharai Afrika kapcsolatok továbbfejlesztését illetően, mint elődjük. Ugyanakkor a Tusk-érára jellemző elhivatottság, nyitottság a globális kérdésekben megmaradt a lengyel külgazdasági stratégiák centrumában. Lengyelország helyesen felismerte az SSA-val ápolat kereskedelemi kontaktusok intenzitásának 2013-tól datálható növekedését. A fejlődést még a 2016-ban megkezdődött és közel másfél évig tartó afrikai „*economic slow down*” időszaka sem törte meg. Markáns föllendülés volt megfigyelhető az árucere (leginkább az exportok)

⁵³ Scholarship for citizens from developing countries (<https://study.gov.pl/scholarship-citizens-developing-countries>)

⁵⁴ Cibian, S. (2017). *Central and Eastern Europe and Sub-Saharan Africa: Prospects for Sustained Re-engagement*. Chatham House for the Royal Institute of International Affairs. (12. oldal) (letöltés ideje: 2021.04.10)

⁵⁵ Pásztor, S. (2021). The role of diplomatic missions in fostering international trade: A literature review to be considered in the Visegrad Countries when dealing with Sub-Saharan Africa. *Journal of Central and Eastern European African Studies*, 1(1-2). (7. oldal) (letöltés ideje: 2021.08.24- 15:51)

⁵⁶ Polus, A. (2016). Polish-Sub-Saharan African economic and political relations after 1989. *Politeja-Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 13(42), 93-110. (13-14. oldal) (letöltés ideje: 2021.08.01- 11:21)

terén. Ezzel összefüggésben az elmúlt évtized elején-közepén az SSA-ban tevékeny lengyel vállalatok száma ugrásszerűen, 3000-ról körülbelül 4000-re bővült. Ráeszmélve a kivételes lehetőségre, a Lengyel Befektetési és Kereskedelmi Ügynökség kezdeményezte külkereskedelmi irodák hálózati szintű megnyitását Dél-Afrikában. Az első ilyen létesítmény 2016-ban kezdte meg működését Nairobiban, Kenya fővárosában.⁵⁷

Lengyelország Szub-szaharai Afrika irányú külügyi stratégiáinak elmélyítése érdekében számos intézményi, gazdaságpolitikai és diplomáciai erőfeszítést tett az európai uniós csatlakozást követően. Ám ezek sokkal inkább ad-hoc jellegű törekvések voltak, semmint egységes, konkrét látomással rendelkező tervezetek. Az egyébként is instabil külpolitikai agenda alkotás következetességét a 2014 utáni néhány évben végbement három kormányfőváltás is aláásta. Jędrzej Czerp (2020) megállapítása szerint, egy minden releváns ágazatot magába foglaló SSA-politika létrejöttét az is súlyosan hátráltatta, hogy nem létezett különálló Szub-szaharai Afrika főosztály a lengyel külügyminisztérium szervezeti felépítésében. Ezen feltevését alátámasztandó a szerző rámutat: A közelmúltban csupán kettő olyan kormányzati dokumentum került megfogalmazásra, melyekben érdeklődés mutatkozik Afrika, a globalizálódó világban betöltendő pozíciójának irányába. Ezek a *Government's Information on Foreign Policy in 2017*, illetve a *Polish Foreign Policy Strategy 2017-2021*. Utóbbi kifejti, hogy az Afrikában végbemenő társadalmi változások, gazdasági események hatásai tovább gyűrűznek egészen az Európai Unió határain belülre.⁵⁸ A tervezetből kiindulva szükséges, sőt nélkülözhetetlen behatóbban foglalkozni a kontinens aktuális helyzetével, azt minél több részletre kiterjedően, szélesebb perspektíva szerint elemezni. Ugyanis az Európától távoleső történések közvetve vagy közvetlenül, de egyértelműen befolyásolják az európai emberek mindennapi életvitelét is. Ez az aprólékos vizsgálódási forma jelentené a kulcsot az afrikai állami működések teljeskörű megértéséhez, ezáltal pedig koherens együttműködési stratégiák létrehozásához Lengyelország és az SSA között.

⁵⁷Czerp, J. (2020): Sub-Saharan Africa in Poland's Foreign Policy after 2004 (13-15. oldal) (letöltés ideje: 2021.09.09- 10:21)

⁵⁸ Ministry of Foreign Affairs-Republic of Poland: Polish Foreign Policy Strategy 2017-2021 (4. oldal) (letöltés ideje: 2021.09.10- 16:33)

8. AZ AFRIKA-POLITIKÁK KOMPARATÍV MEGKÖZELÍTÉSE⁵⁹

Magyarország és Lengyelország Afrika-stratégiáinak részletekbe menő bemutatását követően, egy összehasonlító elemzésen keresztül szeretnék rámutatni, melyikük rendelkezett következetesebb Afrika-politikákkal a 2004-es évtől napjainkig. A történeti áttekintés során bizonyossá vált, hogy mindkét visegrádi állam már a XX. század második felében aktív Afrika-politikákat folytatott. A kontinens, illetőleg az SSA-térség gazdasági lehetőségeinek kiaknázását célzó törekvések hangsúlyos részét képezték mindkét egykori szocialista állam külpolitikáinak. Az Európai Unióba való integrálódás után ismételten egyre fajsúlyosabban jelentek meg az SSA-politikák hazánk és Lengyelország külpolitika alkotásában. Ez a tény a külképviseletek számának alakulásában is visszatükröződik az elmúlt évtized végén.

8.1. AZ INTÉZMÉNYI INFRASTRUKTÚRA ÉS AZ ÁRUFORGALOM ÖSSZEFÜGGÉSEI

Rögtön a szinopszis elején konstatálni érdemes: Lengyelország diplomáciai ereje (már csak méreteiből kifolyólag is) jelentősen meghaladja Magyarorszáét. Ez logikus módon arra engedne következtetni, hogy Lengyelország jóval több külképviseletet képes fenntartani az egyes szub-szaharai államokban. Azonban 2020-ban, - ahogyan az a 2. Táblázatban⁶⁰ megfigyelhető - az SSA-ban működő lengyel nagykövetségek száma (7) éppen csak meghaladta a magyar létesítményekét (6). A konzulátusok és tiszteletbeli konzulátusok tekintetében pedig Magyarország kiterjedtebb külügyi hálózattal rendelkezett (24-15 arányban).

2.Táblázat: Magyarország és Lengyelország külképviseletei a különböző SSA-államokban

Országok	Nagykövetségek	Konzulátusok
Magyarország	Angola, Etiópia, Ghána, Kenya, Nigéria, Dél-Afrikai Köztársaság	Botswana, Kamerun, Zöld-foki Köztársaság, Elefántcsontpart, Djibouti, Gambia, Ghána, Guinea, Kenya, Libéria, Madagaszkár, Mali, Mauritius, Mozambik, Namíbia, Nigéria, Seychelle-szigetek, Sierra Leone, Dél-Afrikai Köztársaság, Szudán, Tanzánia, Uganda, Zambia

⁵⁹ A fejezet a szerző azonos című TDK dolgozatán alapul

⁶⁰ Cibian, Stefan: Central&Eastern Europe and EU-Africa Relations After 2020 (Appendix: Diplomatic Missions) (<https://www.chathamhouse.org/2020/11/central-eastern-europe-and-eu-africa-relations-after-2020/appendix-diplomatic-missions>)

Lengyelország	Angola, Etiópia, Kenya, Nigéria, Szenegál, Dél-Afrikai Köztársaság, Tanzánia	Benin, Burkina Faso, Kamerun, Eritrea, Gabon, Ghána, Kenya, Madagaszkár, Mauritánia, Mozambik, Ruanda, Dél-Afrikai Köztársaság, Uganda, Zambia, Zimbabwe
---------------	--	--

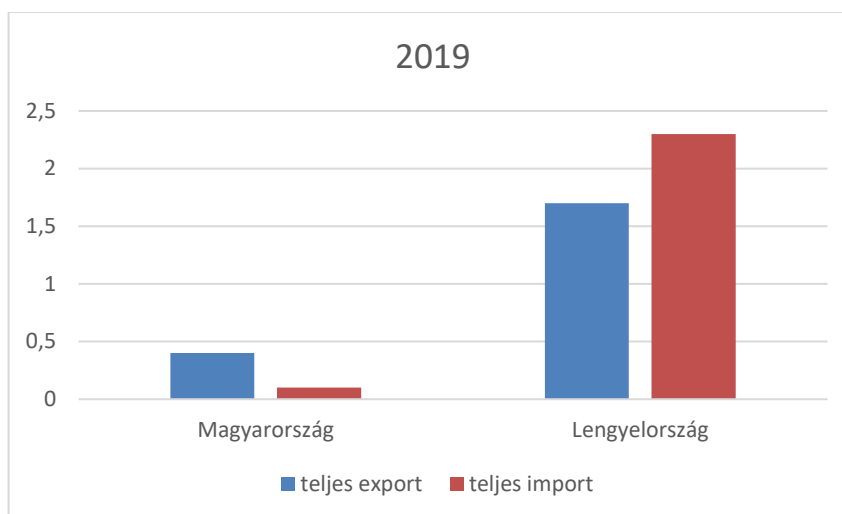
(Saját készítés; forrás: Cibian (2020))

Fentebb a 2020-as év adatait összefoglaló és kiegészítő, Stefan Cibian (2020) kutatómunkája alapján készült kimutatás látható. Érdekes lehet azonban aktuálisabb adatokra támaszkodva ismételten szemügyre venni a Fekete-Afrikában működő külügyi missziók mennyiség béli változásait. Láthatjuk, hogy a 2020-as évhez képest a térségben működő magyar nagykövetségek száma közel változatlan maradt, ugyanakkor Khartoumban (Szudán fővárosa) újabb képviselet nyitotta meg kapuit 2021 során. Ez a precedens viszont kirívó, sokkal inkább stagnálás jellemzi az elmúlt év külképviseleti törekvéseit mindkét visegrádi állam szempontjából. Ugyanakkor természetesen meg kell jegyeznünk, hogy a világjárvánnyal szembeni küzdelem körülményesebbé tette a nemzetközi kapcsolatépítési lépéseket is. A tavalyi évben Magyarország kénytelen volt beszüntetni ghánai, gambiai, valamint guineai székhelyű konzulátusainak tevékenységét. Lengyelország ugyanígy járt el Burkina Fasoban található konzulátusával, azonban a Gambiai Köztársaságban sikerrel létesített egy újat.⁶¹

A közöttük lévő szignifikáns kapcsolat okán, az intézményi infrastruktúrák állapotával összefüggésben tanácsos áttekinteni a két ország külkereskedelmi forgalmának értékeit is. Sajnálatos módon a legfrissebb ilyen jellegű kimutatás 2019-ből áll rendelkezésre, így ismételten ez az év szolgál majd vizsgálódásaink alapjaként.

⁶¹ Az EmbassyPages 2021 októberi adatai alapján (<https://www.embassypages.com/>)

7. Diagram: A 2019-es év teljes Szub-szaharai Afrikát célzó áruforgalmának alakulása Magyarország és Lengyelország viszonylatában (az értékek „milliárd USD” -ban értendők)

(Saját készítés a WITS-World Integrated Trade Solution adatai alapján)

A 7. diagramra tekintve levonhatjuk az evidens következtetést, mely szerint Lengyelország SSA irányú áruforgalmának összértéke (hozzávetőlegesen 4 milliárd USD) számottevő mértékben meghaladta hazánkét (nagyjából fél milliárd USD). Ez főként annak tudatában meglepő, hogy Varsó 2019-ben sem rendelkezett sokkalta átfogóbb intézményrendszerrel. Megemlítendő továbbá, hogy mindkét állam legfőbb exporttermékeinek a különböző fogyasztási cikkek és tőkejavak számítottak. Ezek mind Magyarország, mind pedig Lengyelország esetében a külföldre szállított javak közel 80%-át tették ki.⁶²

Az egy főre jutó külkereskedelmi forgalom egy olyan mutató, amellyel tovább árnyalható, hogy az állampolgárookra egyenként mekkora termék-és szolgáltatásforgalom jut. A hivatkozott index az ország teljes áruforgalmi értékének és népességszámának hányadosa. A kalkulációk elvégzése után láthatjuk: Egy magyar állampolgárra átlagosan 48,182 USD-nyi, egy lengyelre pedig 104,393 USD-nyi termék/szolgáltatásforgalom jutott a 2019-es évben. Lengyelország impozánsabb eredménye egyértelműen nagyobb lélekszámából és kereskedelmének fokozottabb intenzitásából fakad.

⁶² A WITS (World Integrated Trade Solution) adatai alapján.

8.2 AZ EGYÜTTMŰKÖDÉSEK SOFT-POWER ASPEKTUSAI

A nagykövetségek és konzulátusok, valamint az egyéb külügyi intézmények jelentősen befolyásolják az adott országokkal való kereskedelem volumenének alakulását. Természetesen léteznek egyéb tényezők is, amelyek az említett mutató értékének alakulására hatással lehetnek. Cibian (2017) szerint a kereskedelmi és befektetési hajlandóságot leginkább a kölcsönös megértés hiánya ássa alá a közép-kelet-európai és az afrikai országok között. Ennek leküzdésére a kereskedelmi hivatalok (melyek hálózatainak fejlesztésében egyéb iránt Magyarország bizonyult a legaktívabb V4 államnak), bilaterális kereskedelmi kamarák és fórumok, valamint a business látogatások mennyiségének gyarapításában látja a megoldást. Ugyanakkor említést tesz még az ösztöndíjprogramok kulcsfontosságú szerepéről is.⁶³ Lengyelország már a 2010-es évek elején is nagy számú, a szub-szaharai régióból Európába érkező diáknak nyújtott felsőfokú képzési lehetőségeket. A lengyel oktatásügy tehát kiemelt figyelmet szentelt és szentel napjainkban is a jövőbeli „kulturális nagykövetek” edukációjára. Különös igaz ez a fejlődésben lévő országok fiataljaira. Rendkívül vonzó desztinációnak számítanak a varsói egyetemek és főiskolák, azokon belül is a műszaki-és agrártudományokkal foglalkozó szakirányok.⁶⁴ Szembetűnő, hogy míg Lengyelország 2013-ban immáron 585, SSA-országokból származó tanulónak kínált ösztöndíjas helyeket, addig Magyarországon csupán ebben az évben indult útjára a Stipendium Hungaricum kezdeményezés. Következésképpen hazánk ezen szegmensben sem minősült úttörőnek az Afrikával való együttműködések felelevenítésében. Sokkal inkább megkésve követte az elkötelezettebb CEE-államokat.

Itt tanácsos még szót ejteni a kapcsolatépítések *soft-power eszköztárának* további meghatározó elemeiről: A segélyezési, támogatási célzattal folyósított pénzösszegekről. 2004-től számítva Magyarország és Lengyelország, fejlődő országoknak szánt multilaterális támogatásainak tetemes hányadát (nagyjából 90%-át) az EU juttatja célba. Teszi mindezt az Uniók költségvetésbe, illetve az Európai Fejlesztési Alapba való befizetéseken keresztül. Lengyelország „hivatalos” fejlesztési támogatásainak körülbelül 75%-át foglalja magába a különböző programok és projektek kivitelezésére hivatott „multilaterális kooperáció”. Az

⁶³ Cibian, S. (2017). *Central and Eastern Europe and Sub-Saharan Africa: Prospects for Sustained Re-engagement*. Chatham House for the Royal Institute of International Affairs. (20. és 24. oldal) (letöltés ideje: 2021.04.10)

⁶⁴ Scholarship for Citizens from developing Countries (<https://study.gov.pl/scholarship-citizens-developing-countries>)

együttműködés foganatosításában segédkeznek egyéb, az ENSZ kötelékébe tartozó nemzetközi szervezetek is, így az OECD (Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet) valamint az OSCE (Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, röviden: EBESZ).⁶⁵ Korábban már esett szó a lengyel kormány Többéves Fejlesztési Együttműködési Programjáról (2016-2020). Hasonló elemek mentén épült fel magyar részről a Nemzetközi Fejlesztési és Együttműködési Stratégia és Stratégiai Koncepció Magyarország Nemzetközi Humanitárius Segélyeiről (*International Development Cooperation Strategy and Strategic Concept for International Humanitarian Aid of Hungary*) elnevezésű dokumentum. A tervezet a 2014-től 2020-ig terjedő időszak célkitűzéseit foglalta magába. Alább az elmúlt évek prioritásait kifejtő, két stratégiai menetrend rövid összevetése olvasható.

A lengyel fejlesztési tervezet a következő tárgyköröket jelöli meg, mint a Szub-szaharai Afrika területén leginkább támogatásra szorulókat: 1) *Humán tőke*: Ide tartozik többek között az egészségügyi ellátó-és oktatási rendszer. Etiópia esetében különösen fontos lenne egy átfogó egészségügyi reform véghezvitele. Afrika viszonylatában a szülés folyamata során elhunyt édesanyák száma itt rekord magasnak számít (100 000 élve születésre kivetítve 676 fatális kimenetelű eset jutott 2015-ben). A Lengyelország támogatását élvező országok közül Kenyában a lakosság felének rendelkezésére áll 5 kilométeres körzetben megfelelő orvosi ellátás. Ám e tekintetben nagy problémát jelent a városi és vidéki területek fejlettsége közötti hatalmas különbség. Hogy egy pozitív precedenst is említsünk: Tanzániában az alapvető infrastruktúra állapota -a többi SSA-országhoz viszonyítva- egészen jó, az oktatáshoz való általános hozzáféréssel egyetemben. Azonban Tanzánia esetében is kritikus pont az egészségügy felkészültségének állapota, a szakszemélyzet képzettsége általában sekélyes és alacsony. 2) *Környezetvédelem*: Ebbe a témakörbe tartozik a vízgazdálkodás, a megújuló energiaforrásokra való áttérés, az általános higiénia megnövelése, valamint a természeti katasztrófák elleni védelemi mechanizmusok kiépítése és elterjesztése. Ezen feladatkörök abszolválása különösképpen Etiópia esetében nehézkes. Közrejátszik ebben a népesség drasztikus sebességű növekedése és a rendelkezésre álló természeti erőforrások helytelen menedzselése. További dilemmákhoz vezet az *alternatív energiaforrások hiánya*, amely a klímaváltozás hatásaival együttesen komoly problémákat eredményezhet a jövőben. Ilyen például az ivóvízhiány. Tanzániában ez a veszedelem az urbánus területeken elhárulni látszik,

⁶⁵MFA, P. (2017). Multiannual Development Cooperation Programme 2016–2020. (52. oldal) (letöltés ideje: 2021.09.12- 10:27)

ugyanakkor 2012-ben a vidék hozzáférése a vízkészletekhez alig 44%-os volt. A globális felmelegedés által erőteljesen érintett állam Kenya is. Az ország híján van az öntözési rendszerek működtetéséhez szükséges víznek, ráadásul szegényes, fejletlen iparral bír. 3) *Privát szektor és befektetések*: Az aspektus szerves részét képezi a munkahelyteremtés, az agrárium kapacitásainak megnövelése, a nemek közötti egyenlőség megteremtése a munkaerőpiacon és az oktatásban. Általános problémát jelent Etiópiában, hogy a frissen diplomát, főiskolai végzettséget szerzett fiatalok nem tudnak tisztességes bérezéssel kecsegtető munkahelyet találni hazájukban. A pályakezdők munkaerőpiaci integrációja nehézkes, sok esetben sikertelen. Sajnálatos módon hasonló a helyzet Kenyában is. A gazdaság egészen egyszerűen nincsen felkészülve ekkora számú (évenként átlagosan 800 000!!!) új munkakeresőre. Az országban a fiatalok munkanélküliségi rátája a tervezet megalkotásának idején 25% körül mozgott. Tanzániában ezzel szemben a gazdasági növekedést főként a befektetési hajlandóság elenyésző mértéke és a képzett munkaerő hiánya hátráltatja.⁶⁶A felsorolt országokon túlmenően Lengyelország a fentiekkel megegyező törekvéseket szorgalmazott Szenegálban, valamint Ugandában az elmúlt évtized második felében.

Akár csak Lengyelország esetében, a Magyarország által nyújtott fejlesztési támogatások is multilaterális csatornákon át kerülnek folyósításra. Tény azonban, hogy hazánk részvállalása a segélyezési együttműködésekben közel sem volt olyan nagyszabású és intenzív, mint a Visegrádi Együttműködés többi államáé. Ezzel együtt a Szub-szaharai Afrikával kapcsolatos célkitűzések sarkalatos részét képezték a Nemzetközi Fejlesztési és Együttműködési Stratégiának. Az SSA-országokban a közelmúltban tetemes gazdasági növekedésnek lehetünk tanúi. Azonban a kedvező helyzetet főként a gyenge intézményi berendezkedés és a humán kapacitás hiányának okán nem sikerült kihasználni. A magyar tervezet ennek kapcsán megnevezi azokat a gazdasági/társadalmi dimenziókat, amelyek fejlesztésére a legégetőbb szükség mutatkozik: 1) *Vidékfejlesztés és élelmiszerbiztonság*: A vidéki területek infrastruktúrájának felzárkóztatása a városi szinthez, ezáltal az élelmiszerellátás folyamatos és tartós biztosítása a termelési kapacitás bővítésén keresztül. 2) *Klímavédelem*: Az éghajlatváltozás negatív hozadékainak megelőzése, illetve leküzdése innovatív megoldások alkalmazása és fenntartható energiaforrásokra való áttérés útján. 3) *Edukáció és egészségügy*: Az oktatás színvonalának fejlesztésén keresztül közvetlenül javulás érhető el az egészségügyi

⁶⁶ MFA, P. (2017). Multiannual Development Cooperation Programme 2016–2020. (25-35. oldal) (letöltés ideje: 2021.09.12- 10:27)

ellátás minőségének tekintetében is. Ahogyan azt Tanzánia esetében láthattuk, az ellátás nívtólansága sok esetben az orvosok és ápolók képzetlenségéből ered. A stratégia kiemeli továbbá az emancipáció előmozdítását az egyes országokban.⁶⁷

Magyarország és Lengyelország fejlesztési/segélyezési prioritásai erős átfedésben álltak egymással a vizsgált időszakban. Mindkét állam igyekezett a felsorolt törekvések megvalósításán keresztül hozzájárulni a demokrácia, az ellátottság, a béke és a biztonság stabilizálásához a szub-szaharai régióban.

A lényegbeli gazdaságdiplomáciai szempontok összevetését követően egyértelműen kirajzolódik, hogy Lengyelország valamennyi tekintetében konzekvensebben lépett fel a 2010-es évek során, mint Magyarország. A differencia betudható többek között a már említett, magyar részről megkésve létesített déli-nyitási politikáknak, valamint a vonatkozó szakpolitikák viszonylagos koordinálatlanságának. Ezzel együtt túlzás lenne azt állítani, hogy Magyarország reménytelen helyzetben van SSA-politikáinak felzárkóztatását illetően. Noha lemaradása egyértelmű a visegrádi partnerországhoz képest, következetesebb stratégiaalkotás esetén képes lehet együttműködéseinek és ezáltal kereskedelemi eredményeinek feljavítására.

9. RIVÁLISOK A TÉRSÉGBEN: HOGYAN ALAKUL A RÉGIÓ SORSA?⁶⁸

Az Afrika országaival való minél gyümölcsözőbb gazdaságdiplomáciai partnerségek kialakításáért folyó globális verseny fokozatosan egyre intenzívebbé válik és vélhetően még inkább felerősödik majd a XXI. század hátralevő részében. Érzékelhető, hogy az elmúlt évtizedben olyan államok is elkezdtek megszilárdítani a Szub-szaharai Afrikával fenntartott kapcsolatrendszerüket, gyarapítani külképviseleik számát, amelyek egészen idáig nem bizonyultak elkötelezettnek az SSA-irányú partnerségek fejlesztése iránt.

Pásztor Szabolcs (2021) megállapítása szerint a 2010-től 2016-ig terjedő időszak infrastruktúrábővítési törekvései Afrika szerte példa nélküliek voltak. Hat év leforgása alatt összesen

⁶⁷ International Development Cooperation Strategy and Strategic Concept for International Humanitarian Aid of Hungary (2014-2020) (4. oldal/ 8. bekezdés; 9. oldal/34. bekezdés) (letöltés ideje: 2021.11.01-13:16)

⁶⁸ A fejezet a szerző azonos című TDK dolgozatán alapul

320 konzulátus és nagykövetség (150 az SSA-régióban) nyílt meg Afrika területén. Az újonnan létrehozott külképviseleti szervek közül 26-ot Törökország egymaga létesített. A Recep Tayyip Erdoğan vezette török kormány kulcsfontosságúnak titulálja Afrikában fenntartott diplomáciai misszióit, számuk a 2003-as 12-höz viszonyítva 2021-re elérte a 42-t. Ebből eredezethetően szignifikáns növekedés figyelhető meg a kereskedelmi volumen tekintetében is. Törökországnak 2020-ra sikerült Afrikával folytatott teljes kereskedelmének értékét több, mint 26 milliárd USD-ra növelnie. 2003-ban ez az összeg még csak nagyjából 5,5 milliárd USD-t tett ki, a tavalyi évre tehát közel ötszörösére gyarapodott. A minél kedvezőbb eredmények elérésére irányuló elkötelezettség többek között a *high level meetings* magas számában is megmutatkozik. Az elmúlt évek során Erdoğannál többször egyik európai vezető sem látogatott el Afrikába személyesen.⁶⁹

A térség iránt elszántan érdeklődők közé sorolandó Oroszország is. Az orosz Afrika-stratégiák a 2000-es évek közepén kezdtek formálódni. Vlagyimir Putyin 2006-ban ellátogatott Észak-Afrikába (Marokkó, Egyiptom, Líbia és Algéria), valamint számos dél-afrikai országba. Putyin ezt követően, a soron következő G8 csúcstalálkozón 16 milliárd USD-még a Szovjetunió idejéből hátramaradt adósságot engedett el afrikai szövetségesei számára. A diplomáciai kapcsolatépítés következő stádiumában, 2009-ben Dmitrij Medvegyev államfő (300 orosz üzletember kíséretében) utazott el többek között Angolába és Nigériába. Az expedíció az afrikai piaci struktúrák behatóbb megismerését célozta. Jól látható, hogy ebben az esetben Oroszország már sokkal nagyobb hangsúlyt fektetett az SSA-val kialakított viszonyok gazdasági dimenzióira. Ugyan Oroszország főként Észak-Afrikával ápol komolyabb áruforgalmi kapcsolatokat, kiemelt lényegességet tulajdonít a szub-szaharai régiónak is. Az elmúlt évtized során, az Orosz Ipari és Kereskedelmi Kamara támogatásával létrejött az *AfroCom*, amely egy, az Oroszország-SSA kereskedelmi viszonyok koordinációjáért felelős bizottság. Geröcs Tamás (2017) úgy véli, hogy az említett együttműködések stabilizálása a közeljövőben még inkább szükségessé válik majd Moszkva számára.

Kína Afrikához való közeledésének mozgató rugóiról a korábbiakban már szót ejtettünk. Korunk egyik legdinamikusabban fejlődő gazdasága folyamatos beszállításra szorul, főként

⁶⁹ Pásztor, S. (2021). The role of diplomatic missions in fostering international trade: A literature review to be considered in the Visegrad Countries when dealing with Sub-Saharan Africa. *Journal of Central and Eastern European African Studies*, 1(1-2). (3. oldal) (letöltés ideje: 2021.08.24- 15:51)

energiahordozók terén. Ezek megszerzése során pedig nincsen tekintettel arra, hogy a partnerországok hogyan viseltetnek saját állampolgáraikkal szemben: „Peking és a kínai nagyvállalatok nem tesznek fel kényelmetlen, az emberi jogokkal kapcsolatos kérdéseket, nem követelnek gazdasági reformokat”.⁷⁰ Mint láthatjuk, az említett erkölcsi dilemmák Kína esetében nem okoznak fejtörést. A kelet-ázsiai nagyhatalom egyedül az afrikai országok *politikai stabilitásának* fenntartásában érdekelt, amely hozzájárul az általa importálni kívánt javak folyamatos és zavartalan kitermeléséhez. Kínának gyakran érdekében áll a bőkezű patronus szerepében tetszelegni. A közelmúltban 4,5 milliárd USD értékben folyósított hiteleket Kenya számára, egy nagyszabású projekt megvalósítására. A Nairobi és Mombasa között húzódó vasútvonal megépítésében mindkét fél érdekelt volt. Egyrésről a kenyai városok közötti menetidő a felére csökkent, másrésről az újonnan létesített szakasz sarkalatos részét képezi a Kína által megálmodott, egész kontinenseken átívelő vasúthálózatnak, amelyre Peking az „*új selyemút*” -ként tekint.⁷¹ A kedvező hitelek nyújtása tehát az egyik leginkább hatékony eszköz Kína kezében, amellyel partnerségi és függőségi viszonyokat alakíthat ki világszerte, így az SSA-ban is.

Az imént ismertetett három precedens áttekintését követően teljesen világos, hogy Magyarországnak és Lengyelországnak bőségesen akad kihívója a nemzetközi szintén, az afrikai piacokra való betörés tekintetében. Olybá tűnik, hogy a vizsgálódásaink centrumában álló országok magukban képtelenek versenyre kelni a mind kereskedelmi, mind politikai értelemben sokkal kiterjedtebb hálózatokkal bíró nagyhatalmakkal. Különösképpen igaz ez Oroszországra és Kínára. A megoldás minden valószínűség szerint egy *összehangolt, európai uniós szinten folytatott politikai közeledés* lenne, különös tekintettel az EU-Afrika gazdasági együttműködésekre, valamint az elkövetkezendő évek kihívásaira. Az Európai Unió, valamint az Afrikai Unió közötti kapcsolatépítéseknek kiváló táptalajául szolgálnak a két szervezet sok esetben egymással átfedésben lévő prioritásai. Így a klímaváltozás elleni küzdelem, a fenntartható gazdasági fejlődés biztosítása. 2020 márciusában az Európai Bizottság és az EU Közös Kül-és Biztonságpolitikai Főképvisele (Josep Borrell) kifejezte szándékát erőteljesebb, átfogóbb partnerségek létesítése iránt. A kooperációk olyan „szakterületek”

⁷⁰ Marshall, Tim.” A földrajz fogságában. Tíz térkép, amely mindent elmond arról, amit tudni érdemes a globális folyamatokról.” Park Könyvkiadó, Budapest, 2021. V. fejezet, 167. oldal

⁷¹ Jelinnek, Jörg: G7 plant Alternativen zu Chinas „Neuen Seidenstraße” (2021.06.15) (https://www.dw.com/de/g7-plant-alternative-zu-chinas-neuen-seidenstra%C3%9Ffe/av-57888066?fbclid=IwAR1ObOtP68eE9GX2S8VyocHH4cWrXACu6uSKd-NUpWeTYB6ALj_wx2RIVwM)

elmélyítésére lennének hívatottak, amelyek tekintetében még nem létesült a felek között megfelelő mértékű együttműködés. Ursula von der Leyen, az Európai Bizottság elnöke így fogalmaz: „Napjaink Afrika-stratégiája jelenti az útitervet az előre lépéshez és partnerségünk magasabb szintre emeléséhez. Afrika az Európai Unió szomszédja és magától értetődő partnere. Együtt egy virágzó, békésebb és fenntarthatóbb jövőt építhetünk mindannyiunk számára”⁷² Mindezek jegyében, az új EU-Afrika stratégiai tervezet 5 alapvető, meghatározó tematika köré épül: 1) Átállás zöld és megújuló energiák használatára a Párizsi Klímavédelmi Megállapodást (2015) szem előtt tartva, 2) Digitális átalakulás elősegítése, 3) Fenntartható növekedés és munkahelyteremtés 4) Együttműködés a békéért és kormányzásért, 5) A migráció és a mobilitás koherens és átfogó megközelítésének biztosítása. A felsorolt célkitűzéseken túlmenően az új stratégia nagy jelentőséget tulajdonít az EU-AU szövetségi státus megszilárdításának a nemzetközi fórumokon.⁷³

Az Európai Bizottság első ízben 2020.02.27.-én, az Etiópiában lebonyolított *X. EU-AU Bizottsági Találkozó* során ismertette javaslatait az európai-afrikai kapcsolatok további stabilizációjáról. A stratégiák megvitatását ugyanezen év őszére tűzték ki, a soron következő EU-AU csúcsra. A brüsszeli csúcstalálkozó azonban a koronavírus által előidézett egészségügyi veszélyhelyzet okán elhalasztásra került.

10. ZÁRÓ GONDOLATOK⁷⁴

Magyarország és Lengyelország Afrika-politikáinak áttekintése során azt láthattuk, hogy a lengyel stratégiák valamennyi alapvető aspektus tekintetében eredményesebbek voltak az elmúlt 17 év során, mint a magyar törekvések. Éppen ezért hazánk számára bizonyosan kifizetődő volna összeegyeztetni érdekeit a sokkalta tapasztaltabb és komolyabb forrásokkal rendelkező Lengyelországgal. Egy ilyen jellegű szövetség nem csak arra lehet alkalmas, hogy segítségével hazánk megerősíthesse, magasabb szintre emelhesse Afrika-stratégiáit, de kiegészülve az EU vonatkozó szakpolitikáival együttesen megalapozhatja Európa helyét az Afrikáért versengő nemzetközi szereplők élvonalában. A rivális államok intenzív gazdaságdiplomáciai törekvéseit szemlélve arra a következtetésre juthatunk, mely szerint az Unió

⁷² von der Leyen, Ursula (2020.03.09), Africa-EU Partnership (https://ec.europa.eu/international-partnerships/topics/africa-eu-partnership_en)

⁷³ Pichon, Erich: A New EU-Africa Strategy- A Partnership for sustainable and inclusive development (1. oldal) (letöltés ideje: 2021.10.18- 20:18)

⁷⁴ A fejezet a szerző azonos című TDK dolgozatán alapul

a közeljövőben kénytelen lesz hasonlóan átható lépéseket eszközölni, amennyiben meghatározó szereplő kíván maradni az afrikai piacokon. Kritikus kérdés- amely akár egy jövőbeli tudományos kutatás témáját is képezheti-, hogy egy ilyen volumenű, uniós szinten igazgatót Afrika-politika művelése során a tagállamok milyen mértékben hajlandóak lemondani szuverenitásukról, rendelik alá akaratukat a különböző EU-s szerveknek. Véleményem szerint a felvázolt célok elérésének legrelevánsabb feltétele egyfajta egyensúly létrejötte a szupranacionális és a tagállami szintek között. Ily' módon megalapozható volna az Afrika-politikák további gördülékeny és eredményes működése.

Irodalomjegyzék

Szakirodalom

Afman, E. R., and M. Maurel. "10 Diplomatic relations and trade reorientation in transition countries." *The gravity model in international trade* (2010): 278.

Ahmed, Jesmine. "The theoretical significance of foreign policy in international relations- An analyses." *Journal of Critical Reviews* 7.2 (2020): 707-792.

Beáta Paragi, and Balázs Szent-Iványi. "Szükség vagy érdek? A nemzetközi fejlesztési együttműködés és segélyezés érdek-és motivációrendszere." *Társadalom és Gazdaság* 28.1 (2006): 99-121.

Cibian, Stefan. *Central and Eastern Europe and Sub-Saharan Africa: Prospects for Sustained Re-engagement*. Chatham House for the Royal Institute of International Affairs, 2017.

CZEREPI, J. Sub-Saharan Africa in Poland's Foreign Policy after 2004.

Czernichowski, Konrad, Dominik Kopiński, and Andrzej Polus. "Polish African Studies at a Crossroads: Past, Present and Future." *Africa Spectrum* 47.2-3 (2012): 167-185.

Éva, Hegedűs: Angola és Magyarország kétoldalú kapcsolatai 1975 és 1993 között

Gabor, H. (2010). Magyarország Kulturális Egyezményei Afrikai Államokkal (1957-1993). *Iustum Aequum Salutare*, 6, 45.

Glatz, Ferenc. "Desztalinizáció a szovjet zónában. Az apparátusok ellenállnak, 1953-1957." *História* 28.6-7 (2006): 44-49.

István Tarrósy, and Péter Morenth. "Global Opening for Hungary: A New Beginning for Hungarian Africa Policy?." *African Studies Quarterly* 14.1-2 (2013): 77-96.

Joseph, A. "The Scramble for Africa: Berlin Conference of 1884–1885 to Divide Africa." (1971).

József, Tóth (szerk.): "Világföldrajz." Akadémiai kiadó, Budapest, 2016

Marshall, Tim.” A földrajz fogságában. Tíz térkép, amely mindent elmond arról, amit tudni érdemes a globális folyamatokról.” Park Könyvkiadó, Budapest, 2021.

Pichon, Erich: A New EU-Africa Strategy- A Partnership for sustainable and inclusive development

Polus, Andrzej. "Polish-Sub-Saharan African economic and political relations after 1989." *Politeja-Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego* 13.42 (2016): 93-110

Sachs, Jeffrey D. "Shock therapy in Poland: Perspectives of five years." (1995): 265-290.

Studer, Brigitte. "Twentieth Century Communism. A Journal of International History [2009]." (2009).

Szabolcs, Pásztor. "The role of diplomatic missions in fostering international trade: A literature review to be considered in the Visegrad Countries when dealing with Sub-Saharan Africa." *Journal of Central and Eastern European African Studies* 1.1-2 (2021).

VIKTOR, MARSAL, and NAGYNÉ RÓZSA ERZSÉBET. "Magyarország és Afrika 2018–2025."

Zsuzsanna, Biedermann, Judit Kiss (szerk.): Szub-szaharai Afrika gazdasága a 21. században

Források

Veronika, Mező Júlia. "Kína Afrika-politikája: minden mindegy?" *A TDK világa*: 305.

Egyéb dokumentumok

Hungary Helps: Magyarország segít c. programfüzet és szakmai beszámoló (2017-2019)

International Development Cooperation Strategy and Strategic Concept for International Humanitarian Aid of Hungary (2014-2020)

MFA, PL. "Multiannual Development Cooperation Programme 2016–2020." (2017).

Ministry of Foreign Affairs-Republic of Poland: Polish Foreign Policy Strategy 2017-2021

Africa-EU Partnership and Joint Africa-EU Strategy

Internetes források

István, Tarrósy: Afrika: Mítosz és valóság c. előadása (<https://www.youtube.com/watch?v=PBTvpPAtf6g>)

Jelonnek, Jörg: G7 plant Alternativen zu Chinas „Neuen Seidenstraße” (2021.06.15) (https://www.dw.com/de/g7-plant-alternative-zu-chinas-neuen-seidenstra%C3%9Fe/av-57888066?fbclid=IwAR1ObOtP68eE9GX2S8VyocHH4cWrXACu6uSKd-NUpWeTYB6ALj_wx2RIVwM)

Polish Investment and Trade Agency (https://www.paih.gov.pl/20150129/africa_difficult_market_full_of_opportunities)

Profile of Alpha Oumar Konaré (<https://japan.kantei.go.jp/m-magazine/back-number/2006/konare.html>)

Scholarship for citizens from developing countries (<https://study.gov.pl/scholarship-citizens-developing-countries>)

Tesco Consulting (<http://www.tescoconsulting.hu/cegunkrol.html>)

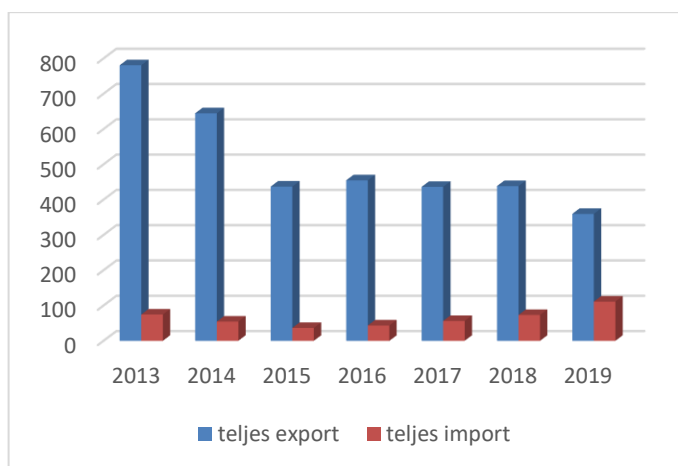
Africa-EU Partnership (https://ec.europa.eu/international-partnerships/topics/africa-eu-partnership_en)

WITS (World Integrated Trade Solution) (<https://wits.worldbank.org/Default.aspx?lang=en>)

Mellékletek

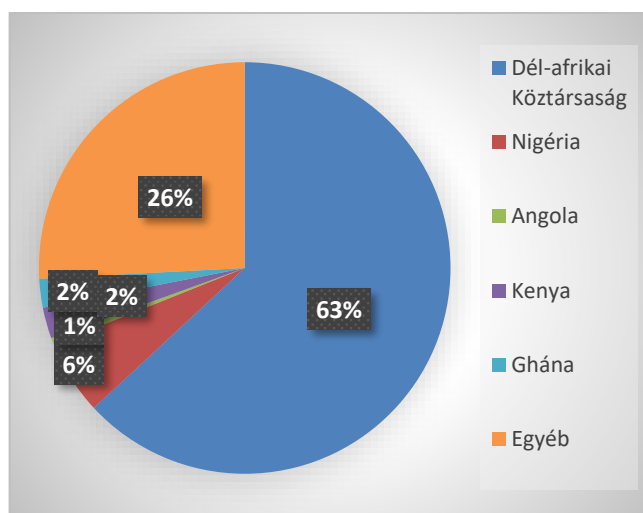
A dolgozatban található diagramok és táblázatok

1. Diagram: A Magyarország és a Szub-szaharai Afrika közötti teljes export-, valamint import forgalom alakulása 2013-tól 2019-ig (az értékek „millió USD” -ban értendők)

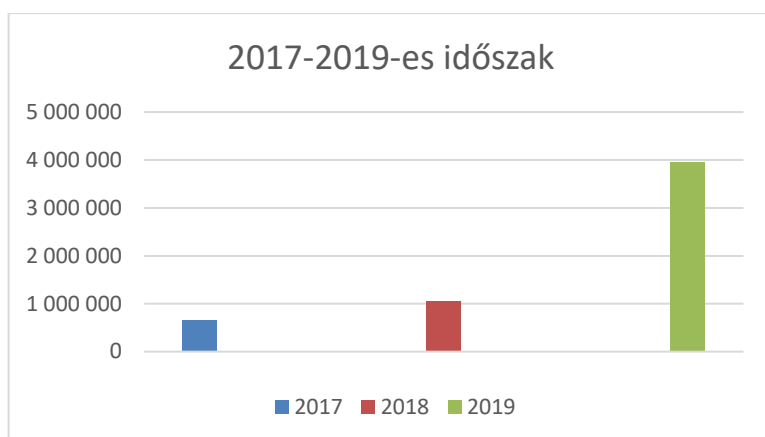
(Saját készítés a WITS-World Integrated Trade Solution adatai alapján)

2. Diagram: Az SSA-val lebonyolított teljes magyar kereskedelem értékének (teljes export/import) országok szerinti megoszlása

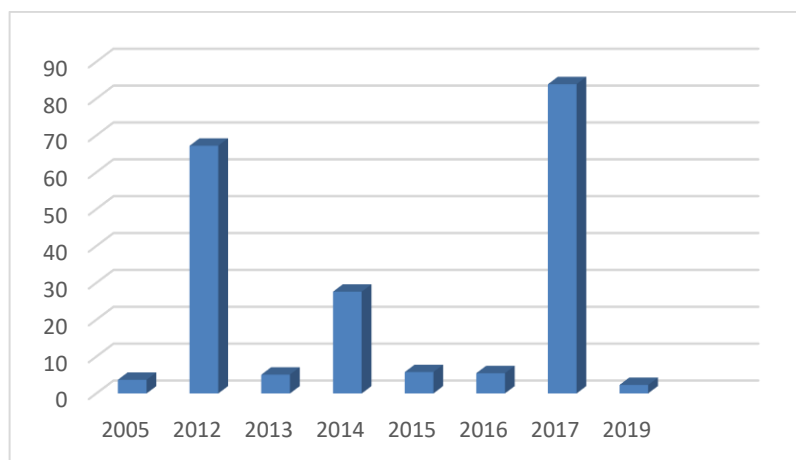
(Saját készítés a WITS-World Integrated Trade Solution adatai alapján)

3.Diagram: A Hungary Help támogatási összegeinek éves megoszlása (az értékek EUR-ban értendők)

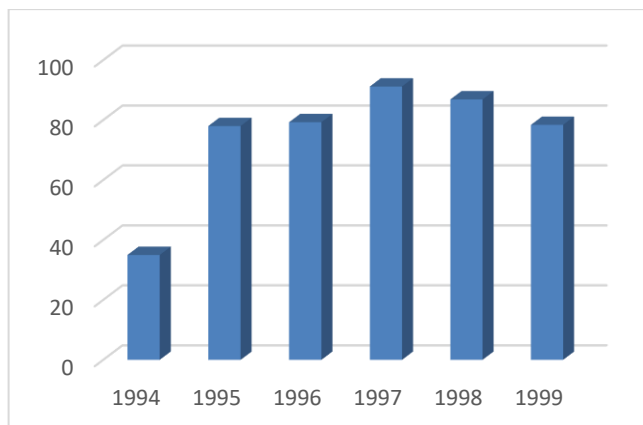
(Saját készítés, a Hungary Helps: Szakmai Beszámoló 2017-2019-11-24. oldalak alapján)

4.Diagram: A hazánkból Angolába áramló teljes áruforgalom teljes export értékének alakulása (az értékek „millió USD”-ban értendők, a 2018-as évből nem áll rendelkezésre adat)

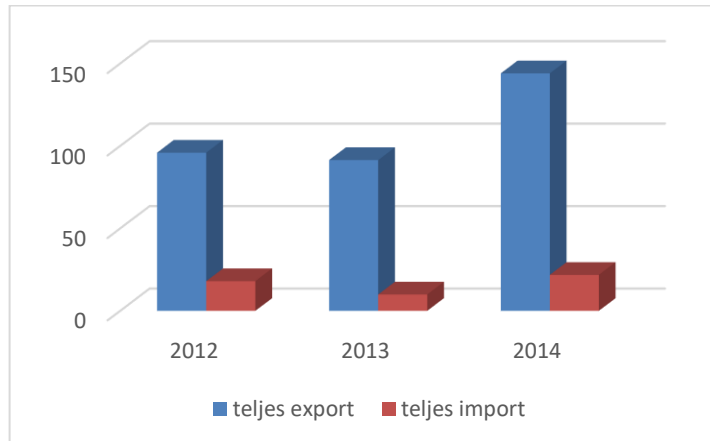
(Saját készítés a WITS-World Integrated Trade Solution adatai alapján)

5. Diagram: Az RSA-ból származó teljes lengyel import értékeinek alakulása az évezred végéhez közeledve (az értékek „millió USD”-ban értendők)

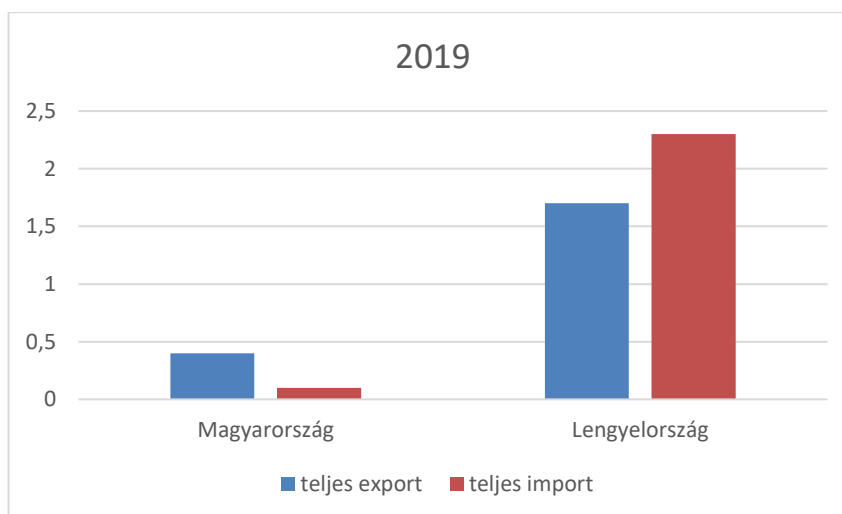
(Saját készítés a WITS-World Integrated Trade Solution adatai alapján)

6. Diagram: A Nigériát célzó teljes lengyel áruforgalom teljes export/import értékeinek alakulása (az értékek „millió USD” -ban értendők)

(Saját készítés a WITS-World Integrated Trade Solution adatai alapján)

7. Diagram: A 2019-es év teljes Szub-szaharai Afrikát célzó áruforgalmának alakulása Magyarország és Lengyelország viszonylatában (az értékek „milliárd USD” -ban értendők)

(Saját készítés a WITS-World Integrated Trade Solution adatai alapján)

1.Táblázat: A 2019-es év jelentősebb humanitárius szerepvállalásai az SSA-ban

Projekt	Kedvezményezett	Ország	Támogatás (EUR)
Gyógyszerek és orvosi felszerelések vásárlása	Afréka Nemzetközi Humanitárius Alapítvány	Nigéria	12 000
Oktatási és egészségügyi infrastruktúra-fejlesztés	Sokotói Római Katolikus Püspökség	Nigéria	1 000 000
Migbare-Senay Kórház fejlesztése	Etióp Ortodox Patriarchátus	Etiópia	500 000
Humanitárius tevékenységek támogatása	Jézus Helye Etió Evangéliumi Egyház	Etiópia	500 000
Gyorssegély az Idai ciklon által érintetteknek	Nemzeti Katasztrófaelhárítási Intézet	Mozambik	9 000

(Saját készítés, forrás: Hungary Helps: Szakmai Beszámoló 2017-2019- 26,27. oldalak)

2.Táblázat: Magyarország és Lengyelország külképviseletei a különböző SSA-államokban

Országok	Nagykövetségek	Konzulátusok
Magyarország	Angola, Etiópia, Ghána, Kenya, Nigéria, Dél-Afrikai Köztársaság	Botswana, Kamerun, Zöld-foki Köztársaság, Elefántcsontpart, Djibouti, Gambia, Ghána, Guinea, Kenya, Libéria, Madagaszkár, Mali, Mauritius, Mozambik, Namíbia, Nigéria, Seychelle-szigetek, Sierra Leone, Dél-Afrikai Köztársaság, Szudán, Tanzánia, Uganda, Zambia
Lengyelország	Angola, Etiópia, Kenya, Nigéria, Szenegál, Dél-Afrikai Köztársaság, Tanzánia	Benin, Burkina Faso, Kamerun, Eritrea, Gabon, Ghána, Kenya, Madagaszkár, Mauritánia, Mozambik, Ruanda, Dél-Afrikai Köztársaság, Uganda, Zambia, Zimbabwe

(Saját készítés; forrás: Cibian (2020))